

# ДНЕВНИКЪ

(стенографски)

на

## XVII-то обикновено Народно събрание.

Първа редовна сесия.

XXIX заседание, понеделникъ, 1 декемврий 1914 г.

(Открито отъ прѣседателя г. д-ръ Д. К. Вачовъ, въ 3 ч. 40 м. слѣдъ пладне)

**Прѣседателъ:** (Звъни) Г. секретарь ще прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители, за да се констатира колко присѣствуватъ.

**Секретарь д-ръ В. Михалчевъ:** (Прочита списъка. Отсѣствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Михаилъ Аврамовъ, Константинъ Апостоловъ, Недѣлко Атанасовъ, Салимъ Ахмедовъ, Тевфикъ х. Ахмедовъ, Христо Божички, Александъръ Величковъ, Йонко Веселиновъ, Дѣлко Георгиевъ, Иванъ Гешовъ, д-ръ Димитъръ Димитровъ, Христо х. Димитровъ, Василь Димчевъ, Станчо Доневъ, Иванъ Желевъ, Георги Занковъ, Михаилъ Зелковъ, Белизаръ Каракашевъ, Георги Кирковъ, Илия Кирковъ, Лазаръ Лазаровъ, Петъръ Лисевъ, Коста Лулчевъ, Рашко Маджаровъ, Григоръ Маджунковъ, Христо Марковски, Александъръ Механджийски, Хафузъ Саджъ Мехмедовъ, Мехмедъ-паша, Георги Миневъ, Данаилъ Моневъ, Никола Наумовъ, д-ръ Василь Нейчевъ, Константинъ Панайотовъ, Петъръ Панайотовъ, Кръстю Пастуховъ, Тома Пенковъ, Александъръ Пенчевъ, Методий Петровъ, Георги Поповъ, Тотю Продановъ, Христо Радойковъ, Александъръ Радоловъ, Едхемъ Рухи, д-ръ Никола Стойчевъ, Георги Стоиловъ, д-ръ Паскалъ Табуриновъ, д-ръ Димитъръ Тодоровъ, Константинъ Торлаковъ, Исмаилъ Хажъ бей, Хашимъ бей, Никола Хитровъ, Ненко Храновъ, Александъръ Христовъ, Хюсни Хюсеиновъ, Иванъ Цановъ, Крумъ Чапрашиковъ, Христо Чернопѣевъ, Стоянъ Чешмеджиевъ, Стоянъ Шиваровъ и х. Махмудъ Шукриевъ)

**Прѣседателъ:** Отъ 245 народни прѣдставители отсѣствуватъ 61. Има налице 184, слѣдователно, Народното събрание може да засѣдава.

Разрѣшени сѣ слѣднитѣ отпуски:

На шуменския народенъ прѣдставитель г. Методий Петровъ — 1-дневенъ отпускъ, за днесъ;

На шуменския народенъ прѣдставитель г. Георги Миневъ — 1-дневенъ отпускъ, за днесъ;

На струмишкия народенъ прѣдставитель г. Георги Занковъ — 10-дневенъ отпускъ по болестъ, начиная отъ днесъ;

На варненския народенъ прѣдставитель г. Константинъ Торлаковъ — 3-дневенъ отпускъ, начиная отъ днесъ.

Пловдивскиятъ народенъ прѣдставитель Христо х. Димитровъ е искалъ 10-дневенъ отпускъ, начиная отъ днесъ. Прѣседателството му е разрѣшило 8-дневенъ отпускъ.

На търновския народенъ прѣдставитель г. Михаилъ Патевъ е разрѣшенъ 5-дневенъ отпускъ, начиная отъ днесъ;

На бургаския народенъ прѣдставитель г. Иванъ Желевъ — 5-дневенъ отпускъ, начиная отъ 29 ноемврий;

На видинския народенъ прѣдставитель г. д-ръ Димитъръ Димитровъ — 4-дневенъ отпускъ, начиная отъ днесъ;

На пловдивския народенъ прѣдставитель г. Александъръ Христовъ — 1-дневенъ отпускъ, за 29 ноемврий;

На търновския народенъ прѣдставитель г. Цанко Бакаловъ — 2-дневенъ отпускъ, за 29 и 30 ноемврий;  
На плѣвенския народенъ прѣдставитель г. Христо Марковски — 6-дневенъ отпускъ, начиная отъ 28 ноемврий.

Търновскиятъ народенъ прѣдставитель г. Лазаръ Лазаровъ е искалъ 10-дневенъ отпускъ. Прѣседателството му е разрѣшило 5-дневенъ, считанъ отъ 29 миналия мѣсець.

Търновския народенъ прѣдставитель г. Михаилъ Аврамовъ е искалъ да му се разрѣши 10-дневенъ отпускъ. Прѣседателството му е разрѣшило 6-дневенъ отпускъ, начиная отъ днесъ.

На старозагорския народенъ прѣдставитель г. Константинъ Апостоловъ е разрѣшенъ 6-дневенъ отпускъ, начиная отъ днесъ;

На пловдивския народенъ прѣдставитель г. Делю Георгиевъ — 2-дневенъ отпускъ, за днесъ и утрѣ.

Гюмюрджинскиятъ народенъ прѣдставитель г. Мехмедъ-паша е искалъ 5-дневенъ отпускъ. Досега се е ползувалъ съ 7-дневенъ. Които сѣ съгласни да се даде на г. Мехмедъ-паша 5-дневенъ отпускъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Гюмюрджинският народен прѣдставител г. Хюсни Хюсеиновъ иска 10-дневенъ отпускъ, начиная отъ днесъ. Ползувалъ се е съ 2-дневенъ такъвъ. Които сж съгласни да му се разрѣши 10-дневенъ отпускъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Плѣвенският народен прѣдставител г. Йонко Веселиновъ е искалъ 4-дневенъ отпускъ, начиная отъ днесъ. Досега се е ползувалъ съ 12-дневенъ. Които сж съгласни да му се разрѣши 4-дневенъ отпускъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Старозагорският народен прѣдставител г. Василъ Димчевъ, който се е ползувалъ съ 15-дневенъ отпускъ, иска още 3-дневенъ такъвъ. Които сж съгласни да му се разрѣши 3-дневенъ отпускъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Гюмюрджинският народен прѣдставител г. Хашимъ-бей иска да му се разрѣши 15-дневенъ отпускъ, считанъ отъ 27 ноемврий, по болестъ, за което е прѣдставилъ медицинско свидѣтелство. Досега се е ползувалъ съ 17-дневенъ. Които сж съгласни да се разрѣши на г. Хашимъ-бей 15-дневенъ отпускъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Врачанският народен прѣдставител г. Дамянъ Лихарски иска да му се разрѣши 5-дневенъ отпускъ, начиная отъ утрѣ. Досега се е ползувалъ съ 6-дневенъ такъвъ. Които сж съгласни да му се разрѣши исканиятъ 5-дневенъ отпускъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Постѣпило е отъ Министерството на земледѣлието и държавниѣ имоти прѣдложение за опрощаване училищнитѣ такси на бѣдни ученици при земледѣлскитѣ училища въ Садово, Образцовъ-чи-фликъ и Плѣвенъ. Това прѣдложение ще се раздаде на г. г. народнитѣ прѣдставители и ще се тури на дневенъ редъ.

Пристапваме къмъ питанията.

Г. министърътъ на земледѣлието и на държавниѣ имоти ще отговори на питането, отправено му отъ народния прѣдставител г. Станю Златевъ.

Тукъ ли е г. Златевъ?

Отъ лѣвия центъръ: Нѣма го.

**Прѣдседателъ:** Г. министърътъ на народното просвѣщение ще отговори на питането, отправено му отъ народния прѣдставител г. Тома Вълчевъ.

Има думата г. Тома Вълчевъ, да развие питането си.

**Т. Вълчевъ:** Г. г. народни прѣдставители! Моето питане се отнася къмъ г. министра на народното просвѣщение за слѣдующето: (Чете)

„1. Извѣстно ли му е, че опрѣдѣленото мѣсто, споредъ закона, за училище въ с. Куле-махла, Ломска околия, кметътъ и заинтересовани личности по партизански съображения го отмѣняватъ и опрѣдѣлятъ друго?

„2. Знае ли, че това мѣсто, което кметътъ опрѣдѣля, ще коштува 20 хиляди лева повече и за кефа на тъмни личности трѣбва да се унищожи цѣла махла отъ седемъ дворове съ кжцитѣ, кошаритѣ, кошоветѣ и други такива?

„3. Знае ли, че жителитѣ отъ това село, на брой 150 души, сж подали заявление до Видинския окръженъ училищенъ съвѣтъ и искатъ да си остане първото, което е и законно, и неспорно?

„4. Знае ли, че комисията, която е опрѣдѣлила спорното мѣсто, въ сжщия протоколъ казва, че първото не било добро за училище, понеже имало на половинъ метъръ вода въ земята, което е явна лъжа — мѣстото е на връхъ и около него нѣма вода?

„5. Знае ли, че училищното настоятелство е подало заявление до Видинската окръжна постоянна комисия и иска да се нареди комисия за смѣтка на настоятелството, да дойде въ селото и да отлѣчи лъжата отъ истината, понеже при това положение на работата, това село е обърнато на пустиня, отъ партизанство?

„6. Направилъ ли е г. министърътъ за това нѣщо нѣкаква постѣпка или не е, ако не, то мисли ли да прѣсуши това злобно партизанство или ще бждемъ зрители на саморазправа между злобни партизани и онеправдани?“

Г. г. народни прѣдставители! Както по всички наши питання, така сжщо и по това, азъ не бихъ желалъ да говоря много. Вие знаете добръ, че азъ много рѣдко вземамъ думата да говоря. Ще кажа нѣколко думи само по отправеното питане къмъ уважаемия г. министъръ на народното просвѣщение, който, азъ съзнавамъ, се труди да подобри учебното дѣло у насъ. Но азъ се възмущавамъ, г. г. народни прѣдставители, когато виждамъ, че пустото партизанство си е пробито пжтъ дори и въ училищната ограда. Партизанството у насъ е отишло до такава степенъ, щото, за да се угоди на извѣстни личности, за да се съспиятъ извѣстни справедливи хорица въ нѣкои села или градове, силнитѣ на деня не пробиратъ срѣдства, съ които си служатъ — служатъ си и съ училищни срѣдства, и съ църковни срѣдства, и съ общински срѣдства, и съ срѣдства каквито намѣрятъ за добръ. Въпросътъ тукъ се касае за едно училищно мѣсто въ с. Куле-махла, Ломска околия. Специална комисия, споредъ закона, дохожда въ това село и опрѣдѣля мѣстото, дѣто да се построи училище. Извѣстни партизани, обаче, на които не желая да споменавамъ имената — менъ ми се струва, че нѣкои отъ тѣхъ сж тукъ — казватъ, че по-добръ щѣло да бжде да се унищожи земледѣлската дружба въ с. Куле-махла. Значи, би трѣбвало да вдигнемъ цѣлата махла отъ 6—7 кжши, за да унищожимъ единъ земледѣлецъ, единъ честенъ човекъ, който въ нищо не е ометненъ, да го вдигнемъ отъ неговия домъ съ цѣлото му сѣмейство, да съсипемъ всичко онова, което е могълъ да направи: кжща, кошари и пр. Така сжщо другъ до него — единъ кръчмаръ, тоже честенъ човекъ, който борави малко съ търговия, да съсипемъ и него, да съсипемъ и други нѣколко души, и тогава останалитѣ шатъ-нешатъ, ще прѣклонятъ глава и ще кажатъ: „Аманъ, оставете ни, ще бждемъ ваши хора.“ Това нѣщо ме е накарало, г. г. народни прѣдставители, да се обърна съ питането си къмъ г. министра на народното просвѣщение и да го помоля да ми отговори: знае ли нѣщо по това или не знае. Азъ вѣрвамъ, че поне той ще знае нѣщо и ще ми каже. Но да-ли това ще бжде истината, азъ остава да чуя неговия отговоръ, и по-нататъкъ ще ви кажа. Туй, което азъ казахъ, е самата истина.

**Прѣдседателъ:** Има думата г. министърътъ на народното просвѣщение.

**Министъръ П. Пешевъ:** Г. г. народни прѣдставители! Това питане е отъ 30 октомврий; на мене е прѣдадено на 18 ноемврий. Завчера потърсихъ запитвача да му отговоря — нѣмаше го. Отговарямъ сега.

Запитвачътъ ме пита, знае ли това, онова, трето, четвърто. Нищо не знаа, защото и не мога да знаа. Но слѣдъ неговото питане азъ събрахъ свѣдѣния и се оказа, дѣйствително, че въ това село се разигравало партизанство, относително построяването на училищата, основно и прогимназиялно. Една комисия избира тѣзи мѣста, принадлежащи на извѣстни лица отъ селото. Спорното мѣсто се одобрява отъ лѣкаря и отъ комисията, одобрява се и

отъ Министерството на общественитѣ сгради, пкитищата и благоустройството и най-сетнѣ отъ Министерството на народното просвѣщение, на основание даннитѣ, които има при дѣлото. Казва се сега отъ запитвача, че лицата, на които ще се отчуждаватъ мѣстата, били принадлежали на земеделската организация и че цѣлѣта за отчуждаването на тѣхнитѣ мѣста била да се разснѣтъ тѣзи хора, а пѣкъ въ самото питане се казва, че цѣлѣта за отчуждаването на тия мѣста не е да се опростатъ тия хора, но да се облагодѣтелствуватъ, защото запитвачътъ казва, че мѣстото сега струвало 20.000 л. повече, отколкото другото мѣсто, което трѣбвало да се опрѣдѣли. Слѣдователно, мотивитѣ въ дадения случай за отчуждаване мѣстата на тѣзи трима селяни, принадлежащи на земеделската организация, не е за опроставянето имъ, защото самъ запитвачътъ казва, че имъ се давало 20.000 л. повече, отколкото би се дали на притежателитѣ на други нѣкои мѣста. Това сж даннитѣ, които ми сж съобщени. Наистина, училищнитѣ настоятели не сж съгласни да се строи училище на туй мѣсто, опрѣдѣлено сега окончателно, но тѣ се противятъ сега, защото имъ е проагитирано така отъ заинтересованитѣ лица. А по-рано тѣзи училищни настоятели сж дали своето съгласие; така: въ протокола, съ който ходатайствуватъ да се отпусне заемъ за постройката на училището, тѣ опрѣдѣлятъ за постройката на училището именно това мѣсто, за което въ послѣдствие казватъ, че не сж съгласни. Така сжщо при снемането на плана комисията, въ съгласие съ училищното настоятелство, е опрѣдѣлила тѣзи именно мѣста, а другото мѣсто, на лицето, което се споменава въ питането, именно това на Кайтишевѣ, е признато отъ лѣкаря за нехигиенично. Тия сж обективнитѣ данни, въз основа на които Министерството на народното просвѣщение и Министерството на общественитѣ сгради, пкитищата и благоустройството, безъ да познаватъ лицата, безъ да правятъ разлика между тогава или оногава, сж утвърдили мѣстото, съ съгласието на училищнитѣ настоятели, които въ послѣдствие, като имъ е било проагитирано отъ заинтересованитѣ лица, правятъ тѣзи въпроси.

Г-да! Въ нашитѣ села се прави голѣмо и грубо партизанство отъ въпроса, на кое мѣсто да се построи училище, и на много мѣста не могатъ да си застроятъ училища само заради това. Едни искатъ да се построи училището на едно мѣсто, други искатъ на друго мѣсто, праща се една комисия по този въпросъ, праща се втора комисия, трета комисия, работата се разтака до безконечностъ, и дѣцата сж принудени да стоятъ въ полусерутени сгради, често нати само по каприза на мѣстнитѣ партизани. Въ дадения случай ще се съгласитъ, ще се съгласи и г. запитвачътъ, че Министерството на народното просвѣщение ни най-малко не се интересува отъ каква партия сж лицата, на които се отчуждаватъ мѣстата. Искане се само едно по-сгодно мѣсто за постройката на училище и по-скоро да се направи училището. Ржководимо отъ тѣзи съображения и отъ тѣзи данни, които е имало, Министерството на народното просвѣщение, безъ да прави разлика между партизанскитѣ убѣждения на българскитѣ граждани, е утвърдило това мѣсто, което и лѣкарьтѣ, и комисията, и училищнитѣ настоятели, и планоснимачитѣ на селото сж посочили като най-добро за постройката на училището. Слѣдователно, азъ не виждамъ въ дадения случай никаква нередовностъ въ дѣйствието на Министерството на народното просвѣщение. Ако тамъ, на мѣстото, си правятъ такива партизански шиканини, то е само за съжаление.

**Прѣседателъ:** Г. Вълчевъ! Доволенъ ли сте отъ отговора на г. министра?

**Г. Вълчевъ:** Г. г. народни прѣдставители! На васъ остава сега да бждете истински сжди, и отъ отговора на уважаемия г. министъръ на народното просвѣщение да разберете, че тукъ има нѣкакво недоразумѣние, нѣкакво неразбиране или нѣкакво адвокатско извъртване. Ние можемъ да разбираме, кой каквото ще да говори, ние можемъ да приказваме, каквото ни диктува нашата съвѣсть, обаче, истината винаги блѣсти и се показва кждѣ е. Азъ казахъ прѣдварително, че г. министърътъ на народното просвѣщение ще каже онова, което му е донесено съ протоколъ, разбира се, отъ неговитѣ подвѣдомствени власти. Г. министърътъ направи много добръ, като още отъ началото каза, че той не знае цѣлата работа. Обаче, по-нататѣкъ г. министърътъ влѣзе въ друга посока на въпроса. Той като че ли искаше да защити тия, които сж виновници въ дадения случай. Азъ Ви казахъ, г. министре, не че селото е съгласно да плати 20.000 л. повече, но че хората плачатъ, защото общината трѣбва да плати 20.000 л. повече, ако Министерството на народното просвѣщение утвърди този протоколъ. Селото се пита, отъ дѣ ще вземе 20.000 л. да плати тѣзи мѣста, когато неговиятъ бюджетъ е около 5—6 хиляди лева. Така стои въпросътъ, а не че хората сж съгласни да дадатъ 20.000 л. повече.

По-нататѣкъ, Вие сами признавате, че училищнитѣ настоятели отъ с. Куле-махла не сж били съгласни да подпишатъ протокола. На какво основание Министерството на народното просвѣщение утвърждава този протоколъ и казва, че училището ще се строи тамъ, дѣто опрѣдѣли кметътъ съ нѣколко заинтересовани личности? Азъ ви казахъ по-рано, че не желая да споменавамъ имена на личности, защото ми е гнусно да говоря такива работи. И за съжаление е, дѣто става нужда да се говори по такива въпроси, когато се касае за работи по просвѣтата и когато се касае да се намѣрятъ по-удобни помѣщения за невиннитѣ дѣца въ едно село. Вие много добръ помните, г. министре, оплакването, което се направи въ министерството за Вълчедръмската прогимназия. Вие разрѣшихте въпроса, и сега прогимназията работи. Та, казвамъ, съ съжаление констатирамъ тѣзи факти, дѣто нашето партизанство е отишло до такава степенъ, че нѣкои партизани да могатъ да си играятъ съ малкитѣ и невинни дѣца на народа.

Вслѣдствие на тѣзи мотиви, азъ не съмъ доволенъ отъ отговора на г. министра. Не е достатъчно да кажа само, че съмъ доволенъ, г. г. народни прѣдставители и г. министре, но трѣбва да бждатъ доволни ония, които плачатъ, ония, които викатъ, ония, които ни плащатъ и ония, които ни пращатъ. По-нататѣкъ, като консултирамъ мнѣнието на моитѣ избиратели, особено на ония, които искатъ това, ще обрѣна моето питане въ запитване.

**Прѣседателъ:** Г. министърътъ на желѣзницитѣ, пошитѣ и телеграфитѣ ще отговори на питането, което му е отправено отъ сжщия народенъ прѣдставителъ.

Г. Тома Вълчевъ има думата.

**Г. Вълчевъ:** Г. г. народни прѣдставители! Да-ли азъ се лъжа, или е вѣрно това, което ще ви кажа, остава вие да рѣшите. Често пати се случва, че когато насъ ни нѣма, тогава искатъ да отговорятъ на питанята ни.

**Министъръ Н. Апостоловъ:** Нарочно ли?

**Г. Вълчевъ:** Онзи день сж ме търсили да ми отговорятъ и на това мое питане, но азъ не съмъ билъ тукъ. Добръ, сега ще ми отговорятъ.

Това питане се отнася към г. министра на железниците, пощит и телеграфит за една спирка. То е пакъ отъ сщия калибъръ, отъ сщия родъ.

**Министъръ Н. Апостоловъ:** По-малкъ.

**Т. Вълчевъ:** Сщия. — Азъ казахъ по-рано, че ние можемъ да говоримъ каквото щемъ, но истината винаги си пробива пътъ.

На основание сщия членъ отъ конституцията, азъ питамъ г. министра на железниците, пощит и телеграфит слѣдното: (Чете)

„1. Извѣстно ли му е, че населението, заедно съ града отъ Кулската околия сж подали заявление и искатъ да не се строи гарата въ с. Голъ-тупанъ, защото е непристъпно, а да се построи въ землището на с. Грамада, въ мѣстността „Садина“ между километритъ 150—151;

„2. Това заявление е подадено отъ жителитъ на 11 общини, а именно: гр. Кула, с. с. Грамада, Кирѣво, Раковица, Царъ-Шипманово, Урбаинци, Старопатица, Бранковци, Медешевци, Милчина-лжка и Псдерци — това сж все общини;

„3. Тъжителитъ молятъ министра да нареди на тѣхна смѣтка комисиия, която да дойде на тѣхна смѣтка и се увѣри въ истината; и

„4. Тъжителитъ отъ с. Грамада подаряватъ цѣлото мѣсто, колкото е потребно, за гара, което ще донесе съ стотици хиляди икономия на държавата и на самото население.

„Направена ли е нѣкаква постѣпка отъ г. министра на железниците, пощит и телеграфитъ, или не, и какво слѣдва да направи?“

Г. г. народни прѣдставители! Тукъ въпросътъ се касае за извѣстна гара. На мнозина отъ васъ, вѣрвамъ, тази мѣстность е извѣстна, особено на онѣзи, които сж отъ видинския край. Вие знаете, че прѣзъ 1908 г. се проектира линията Мездра—Видинъ съ клонове до Ломъ, Фердинандъ и Берковица. Като вземете линията отъ Брусарци и отивате къмъ Видинъ, въ Кулската околия, има едно село, което се казва Голъ-тупанъ. Комисиията, въ която г. министрътъ на железниците, вѣрвамъ, е непричастенъ — и той би трѣбвало да се съгласи съ мене, че тази работа е извършена отъ други хора, негови прѣдпоственици — е взела рѣшение да се направи гарата тъкмо тамъ, дѣто не трѣбва. Жителитъ отъ с. Голъ-тупанъ, разбира се, сж съгласни, защото имъ е близо, но хората отъ околнитъ общини казватъ: „Не можеше ли да се направи гарата на друго мѣсто?“ Жителитъ отъ с. Грамада подаряватъ едно мѣсто за гара, мѣсто здраво, равнище, върху което може да се построи и гарата и нѣщо повече. Питамъ се: защо комисиията, която е проектирала тази гара, се е произнесла, на това именно мѣсто да се построи гарата, и защо Министерството на железниците се е съгласило?

Мене не ме е накарало да отправя питането си къмъ г. министра на железниците обстоятелството, че тази гара е тамъ. Азъ прѣдварително пропуснахъ да ви кажа, че имамъ единъ аршинъ, съ който мѣря. Азъ се занимавамъ не само съ писаното и съ четеното, а искамъ да изуча и обратната страна на въпроса — какво се крие задъ тази гара? И изучилъ съмъ. Заинтересовани личности отъ Видинъ, имената на които пакъ не ще спомена — ако стане нужда единъ день, ще ги посоча отъ трибуната — сж казали гарата да бѣде тамъ. Защото вие, като народни прѣдставители, знаете, че ние така сме я карали, така я караме и затова ще прокопсеме. Ако днесъ вие сте на власт, ще гледате да угодите на вашитъ партизани (Възражение отъ дѣсницата); утрѣ, ако ние дойдемъ на власт и отидемъ по сщия пътъ, можемъ да направимъ сщщото. До вчера друго правителство е било на власт и неговитъ хора сж вършили сщщото. Така, както отиваме, кой знае на-

каждъ ще му излѣзе краятъ. При това положение на работата, когато се е проектирала линията, не се е гледало, че мѣстото, където се прави тази гара е непристъпно, и се е поставила тази гара тамъ за угодата на извѣстни личности. Жителитъ на с. Грамада, въ своето заявление до г. министра на железниците, пощит и телеграфитъ, казватъ: „Уважаеми г. министре! Молимъ направете нужното разпорѣждане и изпратете една комисиия на наша смѣтка, която да дойде на самото мѣсто да направи прѣгледъ и да види, че мѣстото е недостѣпно и че нищо не може да се построи тамъ, неже-ли гара. Нека тази комисиия дойде и се произнесе, да-ли е вѣрно това, което се казва въ нашето заявление.“

Знал, че тази работа не е на г. министра, не е минала прѣзъ неговитъ рѣцъ, и че по-рано е свършенъ; но питамъ го: знае ли какъ стои въпросътъ, извѣстно ли му е, че жителитъ на с. Грамада подаряватъ мѣсто и че искатъ за тѣхна смѣтка да се изпрати комисиия; извѣстно ли му е, че има заявление отъ тия села въ Кулската околия? За всичко, каквото е направилъ, моля да ми отговори.

**Прѣдседателъ:** Има думата г. министрътъ на железниците, пощит и телеграфитъ.

**Министъръ Н. Апостоловъ:** Г. г. народни прѣдставители! Бързамъ да успокоя моя колега отъ Видинската избирателна колегия, че не нарочно съмъ избралъ деня, когато той отсъствува, да отговори на питането му.

**Т. Вълчевъ:** Два пъти ми се случва това.

**Министъръ Н. Апостоловъ:** Вашето питане не прѣдставлява такова страшилище, щото единъ министъръ да го е страхъ да Ви отговори въ двѣ думи, нито пъкъ мързелътъ му е голѣмъ, та да не си даде тоя трудъ.

На другия въпросъ, който така съ бравда го рѣжете, като казвате, че станцията се направила тамъ, дѣто не трѣбвало, ще Ви кажа, че е голѣма смѣлость за единъ човѣкъ, който не е техникъ, да разрѣшава така въпроса.

**А. Стамболийски:** Покойниятъ Петковъ, какво казваше за тия инженери?

**Министъръ Н. Апостоловъ:** Тѣзи, които сж отишли да проектиратъ линията, все сж разбирали поне толкозъ, колкото нѣкои отъ насъ и отъ васъ тукъ. Тѣ сж проучили въпроса отъ чисто техническа страна и отъ икономическа гледна точка и сж избрали този пунктъ, като най-подходящъ и най-удобенъ за станция.

Извѣстно ми е, както пита запитвачътъ г. Тома Вълчевъ, че има такова заявление отъ нѣколко общини: отъ Кулската, Грамадската и други общини, които желаятъ, щото станцията, която сега е проектирана надъ селото Голъ-тупанъ, да стане 2 км. по-нататкъ отъ селото, покрай рѣката, въ землището на с. Грамада. Това ми е извѣстно, и азъ се позанимелъ да узная, кои сж съображенията, по които е дадено прѣдпочтение на това мѣсто, което е избрала комисиията, прѣдъ онова, което се иска отъ с. Грамада и другитъ общини. Нека ви съобщя най-напрѣдъ, г. г. народни прѣдставители, че земленитъ работи на сега проектираната гара сж много напърѣднали. И като се прѣсмѣтне, ще се види, че ако гарата се прѣмѣсти на оная точка, дѣто се иска отъ приятелитъ на г. Тома Вълчевъ, замленитъ работи ще излѣзатъ два пъти по-скѣпо, отколкото сега ко-  
стуватъ.

**Т. Вълчевъ:** Не е въпросътъ за приятели.

**Министъръ Н. Апостоловъ:** Г. г. народни прѣдставители! И азъ съмъ избраникъ отъ сжщата колегия и еднакво ме интересува и мене, щото въпросътъ да се разрѣши правилно, да нѣма незадоволство, защото и единтъ сж избиратели, и другитѣ сж избиратели. Ако вие въ с. Грамада и другитѣ 11 села имате избиратели, безспорно е, че и азъ имамъ избиратели и бихъ желалъ да не правя нѣкакво уврѣждане на интереситѣ имъ. Обаче, това е невъзможно да стане, по едното съображение, което ви казахъ, че трѣбва много повече разности да станатъ сега, слѣдъ като е извършена тази работа, а пъкъ тя е извършена при друго правителство, не откогато азъ управлявамъ министерството. Отъ друга страна, разликата въ съобщението е толкова малка, щото не заслужава да се спираме на нея. Цѣлата разлика е отъ 2 км. и отъ тѣзи 2 км. ще се ползува само с. Грамада, а не и другитѣ села, които отстоятъ на 20—30 км., както е случайтъ съ гр. Кула. А пъкъ като се отвори станцията за експлоатация, тогава нѣкои общини, както Кулската, ще се ползуватъ отъ редъ други станции, а нѣма да отиватъ въ с. Голъ-тупанъ. Азъ прѣдполагамъ, че Кула е подписала заявлението на с. Грамада, само отъ желанието да се солидаризира съ това село. Защото, както казахъ, Кула ще отива въ посока къмъ Видинъ — въ Александрово или въ Видинъ — задѣто има отлично шосе. Тѣй че тѣзи села, които сж подписали заявлението, не сж тѣй прѣмо заинтересовани въ работата, както е с. Грамада. А пъкъ отъ с. Голъ-тупанъ до самата гара има едно шосе отъ 1 км. Разликата е много малка. Важенъ нервъ на съобщение е пътятъ отъ онѣзи заинтересовани села до с. Голъ-тупанъ, а не до станцията. Ако отъ тия села има съобщение до с. Голъ-тупанъ, въпросътъ е разрѣшенъ правилно, защото остава само разстоянието отъ с. Голъ-тупанъ до станцията.

Послѣ, има и друго съображение, г. Вълчевъ, задѣто не можемъ да прѣмѣстимъ тази станция, както желаете: ние смѣтаме да отворимъ една нова прожектурна станция въ с. Вълчакъ.

**Т. Вълчовъ:** По-далечъ отъ тая, значи.

**Министъръ Н. Апостоловъ:** Тая е на км. 154+520 м.; значи, на 7 км. отъ първата станция ще имаме друга станция. По този начинъ вие виждате, че ще се удовлетворятъ въ своитѣ претенции всички села, освѣнъ с. Грамада, което отстои на 2 км. разстояние отъ сега проектираната станция.

Ето защо азъ не намирамъ за нужно да прави ново измѣнение въ сега направения проектъ на тая гара, за която става дума въ питането.

**Прѣдседателъ:** Г. Вълчевъ! Доволенъ ли сте отъ отговора на г. министра?

**Т. Вълчевъ:** Г. г. народни прѣдставители! Отъ думитѣ на г. министра на желѣзницитѣ разбрахъ, че той не желае да прѣмѣсти въпросната гара на друго мѣсто, тамъ, кждѣто желаятъ просителитѣ отъ Кулската околия, понеже щѣла да се направи друга такава станция при с. Вълчакъ. Отъ това излиза, че тѣзи хора отъ Кулската околия, които сж дали това заявление ще бждатъ горѣ-долу доволни. Но работата е тамъ, че селото Голъ-тупанъ, кждѣто ще се построи гарата, не е мѣсто за гара, г. министре. Вие не сте имали случай да отидете на това мѣсто. Вие въ Вашия отговоръ казвате, че гарата не бива да се направи въ землището на с. Грамада, защото разстоянието между него и проектираната гара било малко — 2 км. Стгласенъ съмъ и азъ, но трѣбва да Ви е извѣстно, че мѣстото, кждѣто искатъ жителитѣ отъ Кулската околия да бжде построена гарата, е

равнище, а постройката на гарата въ с. Голъ-тупанъ ще коштува стотици хиляди лева на държавата. Тукъ има народни прѣдставители отъ Видинско, Бѣлограднишко, Кулско, които знаятъ, че самото мѣсто е непристѣпно. Ни най-малко не би ме интересовало, г. министре, това, ако не бѣше така. Азъ минахъ единъ пътъ случайно и видѣхъ, че е така. Азъ не бихъ се осмѣлилъ да се разправамъ съ г. г. народнитѣ прѣдставители, не бихъ желалъ да се разправамъ по тия работи и съ Васъ, като министъръ на желѣзницитѣ, ако не съмъ видѣлъ съ моитѣ очи, че е така. Когато се срѣснахъ съ Васъ по агитациитѣ, желеахъ нарочно да отидемъ да видимъ това мѣсто. Та казвамъ, че ще стане нужда да се харчатъ съ стотици хиляди левове за постройката на тая гара. Значи, вие се съгласявате България да похарчи нѣколко стотици хиляди левове само да се задоволятъ нѣкои „ваши хора“, партизани.

Азъ съмъ доволенъ отъ заявлението на г. министра, че въ с. Вълчакъ ще се построи спирка или гара, съ което ще се задоволи една нужда на населението, но не съмъ доволенъ отъ това, че въпросната гара нѣма да се построи въ землището на с. Грамада. Азъ бихъ желалъ тамъ да се построи тая гара, защото, ако се построи въ с. Голъ-тупанъ, ще коштува скъпо. Нека заинтересованитѣ г. г. народни прѣдставители слѣдятъ, когато дойде да се строи тази гара, и ще видятъ, че ти ще коштува 100 хиляди лева и повече, които пакъ ще плаща брашнениятъ човалъ.

Ето защо, азъ не съмъ доволенъ отъ отговора на г. министра.

**Прѣдседателъ:** Има думата г. министърътъ на желѣзницитѣ.

**Министъръ Н. Апостоловъ:** Г. Вълчевъ! Азъ не се съмнѣвамъ, че вие сте видѣли мѣстото съ очитѣ си, обаче не се съмнѣвамъ, че и комисията, която е пунктирала гарата, сжщо го е прѣгледала. Позволетъ ми да имамъ повече довѣрие въ познанията на комисията, която е назначена специално да бди за правилното изпълнение проекта на Министерството на желѣзницитѣ, отколкото на единъ обикновенъ народенъ прѣдставителъ, който нѣма специални технически познания и който случайно е миналъ отъ тамъ.

И послѣ, вие само за прѣдъ народа подхвърляте, че се удовлетворяватъ партизани. Азъ бихъ желалъ да кажете чии партизани се удовлетворяватъ тамъ — наши ли?

**Т. Вълчевъ:** Слѣдъ като изуча въпроса, ще Ви донеса кои сж заинтересованитѣ личности. Дайте ми 5—6 дена срокъ да пиша и ще Ви увѣря. Може да не сж ваши партизани.

**Министъръ Н. Апостоловъ:** Азъ Ви изслушахъ, изслушайте и мене. Азъ ходихъ тамъ два пѣти по изборитѣ, ходилъ съмъ 4 пѣти откато съмъ избранъ, и нито кулчани, нито грамадчани, съ които съмъ се срѣщалъ, ми сж се оплакали, че има такава вопиюща нужда да се измѣсти тая станция.

**Т. Вълчевъ:** Нѣма ли заявление въ министерството?

**Министъръ Н. Апостоловъ:** Вие знаете какъ се подава заявление. Нѣкой отъ с. Грамада се сѣтилъ да каже, че по-добъръ е да се построи станцията въ с. Грамада, отколкото въ с. Голъ-тупанъ. Ако този въпросъ е така жизненъ, както вие го прѣдставяте, тѣ по-скоро биха се обърнали къмъ мене, отколкото къмъ Васъ, а между тѣмъ нито единъ не е идвалъ

да се оплаче. Значи, нѣма такива жизнени и икономически интереси нахърнени, както вие искате да прѣдставите.

**Прѣдседателъ:** Врѣмето за питанята мина. Пристъпваме къмъ дневния редъ — общи дебати по бюджета на държавата за 1915 г.  
Има думата г. Димитъръ Благоевъ.

**Д. Благоевъ:** (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Г. министърътъ на финанситѣ придружи своя законъ за приходитѣ и разходитѣ на държавата за 1915 г. съ едно изложение на мотивитѣ върху този законъ. Отъ друга страна, г. министърътъ на финанситѣ ни даде устно експозе, въ което се по-стара да ни осветли отъ гледна точка на правителството, какво е финансовото положение на нашата държава, или както казвате още, на съкровището. Прѣди всичко, г. министърътъ на финанситѣ започна отъ това, което прѣдставлява бюджетътъ за 1914 г. Той призна, че той бюджетъ ще свърши съ дефицитъ, обаче не ни каза въ какъвъ размѣръ ще бѣде този дефицитъ. Отъ друга страна той погледна доста оптимистично върху постѣпленията, които има да станатъ прѣзъ останалото врѣме отъ финансовата 1914 г. Така че, като обясняваше какви приходи има да постѣпятъ за 1914 г., той изказа надежда, че прѣзъ останалитѣ 2 мѣсеца отъ финансовата година и 6 мѣсеца отъ бюджетното упражненіе ще се получи единъ достатъченъ приходъ, съ който да покрие разходитѣ за 1914 г. Така че, като не ни каза какъвъ ще бѣде дефицитътъ за 1914 г., утѣши ни съ това, че той се надѣва да постѣпятъ приходитѣ, които сж прѣдвидени, и по такъвъ начинъ да се покрятъ разходитѣ за 1914 г.

**Министъръ Д. Тончевъ:** Азъ съмъ казалъ изрочно на стр. 20, че прѣдполагамъ, какво ще има дефицитъ около 25 милиона за 1914 г.

**Д. Благоевъ:** Толкова по-добрѣ, г. министре. Отъ Вашето устно изложение азъ разбрахъ, че вие признахте, какво ще има единъ дефицитъ, обаче не го опрѣдѣлихте какъвъ ще бѣде. И дѣйствително, ако ние вземемъ и разгледаме бюджета за 1914 г., ще видимъ, че има единъ дефицитъ по редовния бюджетъ близо отъ 25 милиона лева. Обаче не е този дефицитътъ за 1914 г.; той ще бѣде много по-голямъ, защото ние виждаме, че има да се събиратъ още 88 милиона лева, освѣтъ събранитѣ прѣзъ тѣзи 10 мѣсеца, за които се дава експозето. Има 7 милиона лева недостигъ отъ постѣпленията до 1 ноемврий 1914 г. Трѣбва да се вземе прѣдъ видъ, че постѣпленията, които вече имаме въ приходния бюджетъ, сж за врѣмето до обявяването на общоевропейската война, а отъ общоевропейската война насамъ тѣ сж много малко. По-големата частъ отъ постѣпленията, които имаме — 169 милиона лева, сж постѣпили до 19 юлий, до обявяването на общоевропейската война, а оттамъ-нататъкъ, сигурно постѣпленията сж много нищожни. Като вземаме това прѣдъ видъ, ние отиваме по-нататъкъ и казваме, че въ тѣзи 8 мѣсеца, които оставатъ отъ бюджетното упражненіе на 1914 г., постѣпленията нѣма да донесатъ тая сума, която трѣбва за покриване на разходитѣ. Слѣдователно, по редовния бюджетъ ние ще имаме постѣпления много по-малки, може-би нищожни, ако събитията, въ които живѣемъ се усложнятъ, а пъкъ изглежда, че тѣ ще се усложнятъ. Тогава България може да бѣде поставена въ положение да нѣма никакъвъ вносъ и износъ, и по такъвъ начинъ отъ митата, отъ които ние очакваме най-много постѣпления, да нѣма никакви или да има много малко постѣпления; значи, тогава по редовния бюджетъ ще имаме единъ дефицитъ много по-голямъ.

Но, г. г. народни прѣдставители, азъ говоря само за редовния бюджетъ. Г. министърътъ на финанситѣ ни даде експозе главно за редовния бюджетъ, а както знаете, по стара практика на всички партии, които сж управлявали България, освѣтъ редовния има и другъ единъ бюджетъ извънреденъ или нередовенъ, по разходитѣ на който ние не чухме никакви обяснения. Ние знаемъ, че на правителството сж гласувани кредити отъ Народното събрание за военни цѣли, за възобновяване военнитѣ сили, за мобилизация, за разходи, останали отъ войната и, най-сетнѣ, единъ кредитъ отъ 8 милиона лева за по-срѣщане нуждитѣ по свикването на запаса. По такъвъ начинъ се събира единъ грамаденъ разходъ отъ 250 милиона лева. Колко е похарчено отъ тѣзи кредити, гласувани отъ Народното събрание? Може-би г. финансовиятъ министъръ е намиралъ за неудобно да дава извѣстни обяснения върху тия извънредни разходи, но азъ прѣдполагамъ, че една частъ отъ тѣзи кредити вече да е изразходвана.

**Министъръ Д. Тончевъ:** 4.474.000 л. до 1 ноемврий.

**Д. Благоевъ:** Азъ прѣдполагамъ, че има и други, и затова говоря, че тия извънредни разходи сж много по-големи, отколкото сж прѣдвидени, и една голѣма частъ отъ тѣзи кредити е ангажирана за слѣдующето осеммѣсечие, както и за слѣдующата година. Ако ние направимъ една смѣтка, ще-видиме, че по редовния и извънредния бюджети ще има единъ много по-голямъ дефицитъ, може-би той да достигне и до 100 милиона. Обръщамъ вниманието на г. г. народнитѣ прѣдставители върху това, че намѣсто да бѣде бюджетътъ, както ни задължава конституцията и закона за отчетността по бюджета, единенъ и цѣлостенъ, той се раздѣля винаги на двѣ части: редовенъ и извънреденъ. Извънредниятъ бюджетъ въ такъвъ случай служи, именно за да маскира всички тия дефицити, които се ляватъ въ редовния бюджетъ. Чрѣзъ извънредния бюджетъ се покриватъ разходи и по редовния бюджетъ. Чрѣзъ извънреднитѣ кредити се правятъ нови разходи, за които Народното събрание, може-би, и не знае, и по такъвъ начинъ се маскиратъ голѣмитѣ дефицити. Това е не-съгласно и съ законитѣ, и съ конституцията. Ние, поне нашата група, смѣтаме, че този начинъ на финансиране е пакостенъ главно за работническата класа и за народнитѣ маси. Днешното правителство, като е поискало 250 милиона лева кредити и Народното събрание като му ги е гласувало, сигурно се е надѣвало да покрие тѣзи кредити съ постѣпленията отъ 500-милионния заемъ, който се прокара въ Народното събрание прѣзъ извънредната сесия. Обаче, доколкото ми е извѣстно, правителството не е могло да получи отъ този заемъ поне толкова, колкото то се е надѣвало, и вслѣдствие на това ще се яви дефицитътъ, за който азъ говоря. Най-сетнѣ, г. г. народни прѣдставители, финансовото положение е тѣй не добро, щото азъ не зная какъ, дѣйствително, по-нататъкъ може да кара България, какъ може българската държава да съществува. Правителството обяви, че купонитѣ на българскитѣ цѣнни книжа, които се намиратъ въ Българската народна банка, може всѣки единъ да отиде въ гешетата на Българската народна банка да си ги получи. Сетнѣ, по този заемъ непрѣмънно трѣбва да слѣдватъ анюитети — погашения и лихви — и вслѣдствие на войната всичко това е спрѣно. При всичко, че е обявено, че отъ гешетата на Българската народна банка притежателитѣ на тѣзи цѣнни книжа могатъ да си взематъ купонитѣ, обаче, азъ съмъ убѣденъ, че изплащането на анюитетитѣ е спрѣно. Но когато дойде нормално врѣме и ще трѣбва да се изплащатъ закъснѣлитѣ анюитети и тѣзи, които ще настѣпятъ, питамъ се, какъ нашата държава ще може тогава да



посрѣдне всички тия нужди? Ето защо, казвамъ, че държавата е доведена до такова едно положение, че ѝ прѣдстоятъ извънредно голѣми финансови опасности. За 1915 г. сѣщо така се прѣдвижда, споредъ думитѣ на г. министра, пакъ по редовния бюджетъ, разбира се, единъ дефицитъ отъ 25.000.000 л. За да се посрѣшне този дефицитъ, както и увеличенитѣ разходи, г. министърътъ на финанситѣ, както ви е извѣстно, въведе два нови данъци и отъ тѣхъ той очаква сумата, която е необходима, за да се покрие този дефицитъ. Тукъ твърдѣ много се говори върху тѣзи два нови данъка, именно акциза върху виното и митото върху износа на зърненитѣ храни. Азъ нѣма да се спирамъ сега върху този въпросъ — ще кажа по-нататъкъ нѣколко думи по него — но и съ тѣзи приходи, съ които г. министърътъ мисли да покрие дефицита, не ще може да го покрие, защото ние живѣемъ въ едно врѣме, когато износътъ зависи отъ събитията, а така сѣщо и облагането на виното съ 5 л. на 100 кгр. нѣма да донесе този приходъ, който правителството разчита, именно 8 милиона лева. Тѣй щото, правителството въобще прави една смѣтка, която, споредъ менъ, е погрѣшна.

Изобщо казано въ приходния бюджетъ, ние виждаме това, което виждаме въ всички други бюджети досега — едно постоянно увеличение на косвенитѣ данъци. Отъ тѣхъ най-главно нашата държава черпи срѣдства, за да може да посрѣща своитѣ разходи. До войната косвенитѣ данъци у насъ сѣ били 90.000.000 л. и сѣ надвишавали два пѣти прѣжитѣ. Независимо отъ това, както ви е извѣстно, прѣзъ миналата извънредна сесия правителството увеличи косвенитѣ данъци съ 34½ милиона лева. Най-сетнѣ ние трѣбва да кажемъ, че днесъ, както видѣхмъ, то прибавя и нови косвени данъци. По такъвъ начинъ косвенитѣ данъци, които прѣзъ миналата извънредна сесия достигаха до 125 милиона лева, днесъ ще достигнатъ най-малко до 135, ако не и до 150 милиона лева, защото, както ви е извѣстно, косвенитѣ данъци сѣдни данъци, които, тѣй да се каже, най-лесно постѣпватъ, поради самата тѣхна природа. Наистина, може-би, ще има едно намаление на постѣпленията отъ косвенитѣ данъци, поради безработицата, която е настѣпила въ нашата страна, вслѣдствие спирането на една частъ отъ производството, но въ всѣки случай, отъ косвенитѣ данъци ще постѣпятъ най-малко 130 милиона лева. Значи, приходитѣ отъ косвенитѣ данъци въ нашата държава, като приемемъ даже, че ще бѣдатъ 130 милиона лева, достигатъ почти половината отъ общия приходенъ бюджетъ. Слѣдователно, най-голѣмата частъ или половината отъ приходитѣ на нашата държава се взематъ отъ косвенитѣ налози.

Като се обърваме къмъ разходния бюджетъ за 1915 г., ние забѣлѣзваме слѣдующето нѣщо: общиятъ разходъ на държавата достига 270.287.430 л., значи съ едно увеличение отъ 16.253.958 л. Кое е най-характерно, най-голѣмото увеличение се явява по Военното министерство — 6.388.127 л. Азъ по-подиръ, ще се повърна къмъ туй перо, изобщо къмъ разходитѣ, които ставатъ въ Военното министерство, но тукъ само забѣлѣзвамъ, че най-голѣмото увеличение въ разходния бюджетъ се пада пакъ на Военното министерство. Разбира се и по този бюджетъ ние вземаме само редовнитѣ разходи. Ако вземемъ и извънреднитѣ, тогава ние ще имаме разходи много по-голѣми, даже тѣ могатъ да достигнатъ до 240 милиона лева. Ако съберемъ всички редовни разходи, които се правятъ, заедно съ всички извънредни кредити за военни и други пѣли, ние може да достигнемъ до единъ разходенъ бюджетъ много по-голѣмъ отъ този, който ни се прѣдставя.

Г. г. народни прѣдставители! Върху бюджета се говори твърдѣ много; изтъкнаха се отъ много страни недостатѣцитѣ на този бюджетъ, върху които азъ нѣма да се спирамъ и нѣма да повтарямъ това, което е казано, по отъ туй, което се каза, става ясно, че финансовото положение на България, на българската държава е извънредно лошо. Поради това, азъ извънредно много любопитствувахъ да чуя всичкитѣ тѣзи, които сѣ управлявали държавата и които тѣй сѣщо изтъкнаха опасното положение на финанситѣ на нашата държава, като какъ тѣ мислятъ да извадятъ нашата страна отъ туй опасно финансово положение. Всичко това, което се говори тукъ, се сведе главно къмъ два въпроса: първо, къмъ въпроса за косвенитѣ данъци и, второ, къмъ въпроса за прогресивно-подоходния данѣкъ. Отъ всички тия, които говориха, се смѣта, че косвенитѣ данъци сѣдни отъ най-необходимитѣ; сетнѣ даже прибавиха, че сѣдни отъ най-справедливитѣ данъци, защото се облагали всички граждани еднакво, защото лесно се събирали и защото давали най-голѣми и най-сигурни приходи. Слѣдователно, всички, които говориха, се изказаха въ полза на косвенитѣ данъци, като отхвърлиха това, на което въ миналата извънредна сесия азъ бѣхъ обърналъ внимание. Тогава, отъ тази трибуна азъ ви казахъ, че косвенитѣ данъци не само не се разхвърлятъ еднакво и не могатъ да се разхвърлятъ еднакво, не само че не сѣ справедливи, но тѣ сѣ именно най-несправедливитѣ данъци, каквито може да има, защото тѣ падатъ главно върху работническата класа и слабоимотното население. Слѣдователно, косвенитѣ данъци засѣгатъ най-чувствително, най-много тѣзи класи. И днесъ ние чуваме, че тѣ били данъци, които се плащали еднакво отъ всички, обаче една малка смѣтка ще ни покаже, че косвенитѣ данъци падатъ като страшенъ товаръ върху работницитѣ и слабоимотното население, които главно плащатъ косвенитѣ данъци. Споредъ статистиката, активното население въ България, т. е. тия, които се занимаватъ съ упражняването на извѣстно занятие о 2.106.676; ако приемемъ, че косвенитѣ данъци сѣ 130 милиона лева и ги раздѣлимъ на активното население, ще намѣримъ, че на всѣкого едногo се пада по 60 л. косвенъ данѣкъ. Сега, г-да, направете една смѣтка: единъ работникъ, който получава 600 л. годишна заплата, какво ще бѣде отношението между заплата му и между косвенитѣ данъци, които той трѣбва да заплати. Очевидно е, че ако се взематъ 60 л. косвени данъци отъ заплата на работника, която е 600 л., то значи да му се вземе 1/10 отъ заплата. Единъ селянинъ или единъ занаятчия, или дребенъ служащъ, който получава една годишна заплата отъ 1.200 л., ще плати за косвени данъци 1/20 отъ цѣлата си заплата. Ако ние вземемъ единъ срѣденъ буржоа или единъ по-добъръ плащанъ чиновникъ, който получава единъ доходъ отъ 3.600 л. годишно въ видъ на заплата, или отъ нѣкакво занятие, той ще плати за косвенъ данѣкъ всичко 1/10 отъ своя доходъ. Както виждате, грамадна е разликата между онова количество косвени данъци, което пада върху работника и онова, което пада върху единъ по-имотенъ гражданинъ, който получава 3.600 л. доходъ. Но ако вземете единъ капиталистъ, който получава годишенъ доходъ 20 хиляди лева, ще видите, че той ще плати всичко за косвени данъци 1/100, т. е. една нищожна частъ отъ дохода. По-нататъкъ, ако ние вземете единъ капиталистъ, който получава 50 хиляди лева доходъ, ще видите, че за косвени данъци ще плаща 1/100. Значи, колкото по-голѣмъ е доходътъ, толкова по-нищожна е частта, която плаща за косвени данъци. Слѣдователно, ние виждаме, че косвенитѣ данъци падатъ въ грамадната си тежестъ именно върху работническата класа и слабоимотнитѣ граждани. Дѣ е тукъ

справедливостта, дѣ е тукъ равномѣрното, еднaквoтo облагaнo, дѣ е тукъ нечувствителността на тѣзи данѣци за гражданитѣ? Да, тѣ сж нечувствителни за тѣзи, които получаватъ голѣми доходи, но за работницитѣ, селянитѣ, занаятчиитѣ или служачитѣ, които получаватъ нищоженъ доходъ, тѣ сж извънредно чувствителни, то значи да му вземешъ отъ залѣка, да му откъснешъ отъ гърлото това, което не му достига да насити себе си. Азъ по-нататѣкъ ще дойда, г. г. народни прѣдставители, до това, какво пакостно значение иматъ косвенитѣ данѣци върху социалното и икономическото развитие на страната, но понеже тукъ се говори за косвенитѣ данѣци, като едини данѣци, които трѣбва непрѣмѣнно да сѣществуватъ, защото тѣ били такива, които давали най-сигурни приходи на държавата, безъ да се обръща внимание на голѣмата несправедливостъ на тия данѣци, затова азъ спрѣхъ вниманието ви върху разпрѣдѣлението на тия данѣци. Отъ тукъ се вижда, че не е вѣрно твърдението, какво тѣзи косвени данѣци еднакво се плащатъ отъ всички и еднакво се усѣпатъ отъ всички.

Г. г. народни прѣдставители! Тукъ много се говори върху прогресивно-подоходния данѣкъ. Разбира се, всички признаватъ по принципъ, че прогресивно-подоходниятъ данѣкъ е справедливъ, най-справедливиятъ данѣкъ, който би могълъ да се намѣри въ днешното общество. Всички тукъ се изказаха, че прогресивно-подоходниятъ данѣкъ се налага, и нѣкои отидоха дотамъ, че казаха, какво постепенно, той ще се наложи на България. Последното е вѣрно, именно, че той ще се наложи, но прѣди всичко, ние трѣбва да се спремъ върху това, което тукъ се каза за ненавръмнеността отъ въвеждането на прогресивно-подоходния данѣкъ у насъ. Най-много сѣ спрѣ на тази тема г. Данаиловъ. Азъ съжалявамъ, че го нѣма тукъ, за да му покажа доколко погрѣшно той мисли, или какви погрѣшни смѣтки ни прѣдстави тукъ, въ желанието си да покаже, че у насъ въ настоящия моментъ не било възможно да се прибѣгне до прогресивния данѣкъ. Г. Данаиловъ казва, че общата стойностъ на земледѣлското производство у насъ е 691.667.644 л. — кръгло 700 милиона лева — и прави слѣдующата проста смѣтка: понеже общата стойностъ на земледѣлското производство е толкова, то ако ние прѣсмѣтнемъ по 6%, ще имаме 42 милиона лева, които сж чистиятъ доходъ, който може да се обложи. По-нататѣкъ казва: ако обложимъ тѣзи 42 милиона съ 2%, ще получимъ 840 хиляди лева. И пита тогава: какъвъ приходъ е този, какъ може държавата съ такъвъ приходъ да посрѣщне своитѣ нужди? Г. г. народни прѣдставители! До този абсурдъ дойде г. Данаиловъ, защото той прави една съвършено погрѣшна смѣтка, която не е съгласна съ началата на финансовата наука, която той трѣбва да познава като професоръ, и която казва, че трѣбва да се облага общиятъ доходъ. Ако обложимъ общия доходъ, тогава трѣбва да обложимъ общата стойностъ на земледѣлското производство — 700 милиона лева, които сж общиятъ доходъ на всичкитѣ индивидуални стопанства въ България, събрани заедно. Е добръ, ако тия 700 милиона лева ги обложимъ, не както казва той, по 2%, а повече, ние нѣма да получимъ, както смѣташе, само 840 хиляди лева, а ще получимъ тъкмо 22 милиона лева.

**М. Таневъ:** 14 милиона лева.

**Д. Благоевъ:** Ако ги обложимъ по 2%, ще получимъ 14 милиона лева. Но, г. г. народни прѣдставители, когато се говори за прогресивно-подоходенъ данѣкъ, очевидно е, че ние не можемъ да облагаме цѣлия доходъ само съ 2%, ние ще трѣбва да го

обложимъ прогресивно, а ако вземемъ да го обложимъ прогресивно, или общо по 8%, тогава ще получимъ една доста голѣма сума, която може да достигне и до 50 милиона лева. И слѣдователно — ние тукъ разсждаваме повече теорически — не е вѣрно твърдението на г. Данаилова, че прогресивно-подоходниятъ данѣкъ нѣма да даде ресурси, за да се замѣнятъ поне нѣкои отъ прѣжитѣ данѣци, които постѣпватъ досега, да се замѣнятъ даже всички прѣжи данѣци. Слѣдователно, вѣрното е това, че у насъ само отъ земледѣлското производство, обложено не прогресивно, а само съ 2%, ще получимъ 14.000.000 л., но знаете, че ние имаме добитѣкъ, който достига на стойностъ кръгло 700 милиона лева. Значи, ако обложимъ тази сума, ще получимъ отъ тамъ тѣй сжщо една почтена сума отъ 14 милиона лева най-малко. Но ние имаме по-нататѣкъ други ресурси — вземете сградитѣ у насъ. Какво даватъ сградитѣ? 5½ милиона лева. При една повърхностна оцѣнка, споредъ статистическия годишникъ за 1911 г., тѣхната стойностъ надминава единъ милиардъ лева. Като обложите даже съ минималенъ процентъ тѣзи сгради, ще ще получите тѣй сжщо една почтена сума за приходитѣ на бюджета.

**С. Дойчиновъ:** Доходътъ отъ сградитѣ ли, или капитализираната стойностъ на сградитѣ, г. Благоевъ? Обяснете се.

**Д. Благоевъ:** Моля, азъ ще дойда до тамъ. — Та казвамъ, отъ тѣзи три пера, които взехъ, вие виждате, че ако ние приложимъ прогресивно-подоходния принципъ, изобщо, можемъ дѣйствително да имаме единъ бюджетъ отъ 400 милиона лева приходи. Вѣрно е, г. г. народни прѣдставители, че никѣдъ, съ изключение на Прусия, дѣто тѣй сжщо прогресията не е кой знае каква, другадъ никѣдъ не е въведенъ прогресивно-подоходниятъ данѣкъ. Тоя данѣкъ, тѣй както ние го разбираме, никѣдъ не е въведенъ. Въведенъ е въ повечето страни общо-подоходниятъ налогъ, който, както ви казахъ, трѣбва да се налага теоретически върху общата стойностъ на производството въ страната; но, понеже това засѣга голѣми интереси, прѣди всичко землевладѣлски интереси, интереси на голѣми капиталисти и финансисти, то се явява именно тази теория, че трѣбва да се облага чистиятъ доходъ, а не общата стойностъ на производството. Къмъ тази теория вече се прибавя и друго: понеже подоходниятъ данѣкъ не засѣга най-главнитѣ имоти и не дава достатъченъ приходъ за държавата, прибѣгва се до облагане тѣй нареченото имотно състояние на гражданитѣ. И по такъвъ начинъ се добива една поправка на това, което смѣтатъ несправедливо въ общо-подоходния данѣкъ. Друго едно нѣщо. Обикновено казватъ: „Вие взимате 700.000.000 л. — общата стойностъ на земледѣлското производство въ България, но туй земледѣлско производство има задължения. Единъ землевладѣлецъ, който има, напр., 10.000 декара земя, той въ сжщото врѣме има задължения. Слѣдователно, казватъ, ние трѣбва да снемемъ тѣзи задължения“. Да, г-да, да снемемъ тѣзи задължения, но ние нѣма да ги снемемъ за прѣзъ цѣлия периодъ, прѣзъ който сѣществуватъ, а само за текущия периодъ отъ бюджета, за една година, да кажемъ. Слѣдователно, то ще бѣде едно снемане много нищожно, за да повлияе върху общата сума на приходитѣ, които може да се получатъ по такъвъ начинъ даже чрѣзъ общо-подоходния налогъ. Отъ друга страна, то е несправедливо, защото ако единъ землевладѣлецъ прави задължения — ние, разбира се, прѣдполагаме едно стопанство, несъмнено, горѣ-долу разумно — той ги прави не за друго, а за да подобри туй стопанство и, слѣдователно, да добне по-голѣмъ доходъ. Да снемемъ задълженията, то значи, ние да не облагаме този новъ доходъ, който се по-



лучава чрез задължения, които единствено землевладелецът, напр., прави въ банкитъ. Истината е тази, че въ всички страни, когато се касае въпросът до облагане доходитъ, всички викатъ, че трѣбва да не се облагатъ задълженията; особено землевладелецитъ навсѣкждѣ реватъ, че облагането на общия доходъ отъ земеделското производство, това засѣгало тѣй сѣщо и задълженията, а туй намалявало общата стойностъ, намалявало приходитъ, и, слѣдователно, засѣгало, тѣй да се каже, съществуването на земеделството. А то, както виждате, не е право; тѣзи задължения именно служатъ за подобрене земеделството и, значи, за увеличението на приходитъ.

Ето защо казвамъ, че тия съображения, които се навеждатъ, дѣйствително идатъ да поправятъ главното финансово правило, че трѣбва да се облага общата доходностъ, а не, напр., само известни части, като се снематъ задълженията, разноситъ и т. н. Слѣдователно, ако ние вземемъ въ България общата стойностъ на цѣлото производство, на всички имоти и т. н., то не е вѣрно това, което ни дава г. Гешовъ-синъ въ своята брошура, че имало всичко около 4½ милиарда стойностъ на имотитъ, на богатствата въ България. Г. г. народни прѣдставители! Азъ ви показвахъ, че 700 милиона лева имаме ние отъ земеделското производство, 700 милиона лева имаме отъ добитѣтъ, повече отъ единъ милиардъ имаме отъ сгради, имаме сетнѣ грамадно количество гори, които, за съжаление, не се използватъ рационално отъ самата държава; има общински гори, мини и т. н. Тѣй щото общата стойностъ на богатствата въ България съвсѣмъ не е 4½ милиарда лева, а е много повече; още повече, че ние имаме известна индустрия, която се развива и която развива именно сѣ повече капиталъ. Така че тая цифра, която дава г. Гешовъ-синъ, не е вѣрна, тя е много по-голяма, и, слѣдователно, нашата страна има много по-големи доходи, които могатъ да се облажатъ и отъ които, особено ако се облажатъ прогресивно, ще имаме дѣйствително единъ много по-голямъ приходенъ бюджетъ, отколкото можемъ да си въобразимъ. Но, разбира се, г. г. народни прѣдставители, въпросътъ не е тамъ — възможно ли е да се въведе една система на прогресивно-подоходно облагане, или не. То, нѣма съмнѣние, е възможно, то е ясно, че може, но въпросътъ е другадѣ, че съ въвеждането на прогресивно-подоходната система се засѣгатъ много голѣми интереси, тамъ се започва борбата, и вслѣдствие на тая борба на класитъ, която съществува между землевладелецитъ и капиталистѣтъ, отъ една страна, и работническата класа, отъ друга страна, между тѣхъ и дребната буржоазия и т. н., вслѣдствие на тая именно борба не искатъ да я въвеждатъ или я въвеждатъ споредъ засилването на борбата на работническата класа и на дребната буржоазия срѣщу голѣмитъ капиталисти, срѣщу капиталистическата класа изобщо. Но иначе, положително абсурдъ е да се твърди, че у насъ, ако се въведе, напр., прогресивно-подоходната система, нѣмало да има ресурси за нашата държава. Това не е вѣрно.

По-нататѣкъ г. Данаиловъ направи нѣколко исторически грѣшки. Той, прѣди всичко, ни каза, че въ Европа прогресивно-подоходния данѣкъ се явилъ тогава, когато имало вече голѣма концентрация на капиталитъ и, слѣдователно, когато капиталитъ сѣ концентрирани, тогава вече може много по-лесно да ги обложимъ, а у насъ, каза той, дѣто нѣмаме концентрирани капитали, какъ ще обложимъ тия капитали? Това не е възможно, каза той. Това, прѣди всичко, исторически не е вѣрно. Ако вземемъ първитъ признаци при въвеждането на подоходния налогъ въ Европа, напр., ако вземемъ Прусия, даже Бавария и въобще южнитъ държави въ Германия, дѣто капитализмътъ не е развитъ тѣй, както е раз-

витъ въ Прусия и Саксония, ние виждаме този прогресивно-подоходенъ данѣкъ отдавна вече да съществува. Единъ отъ признацитъ е *existenz-minimum-ътъ*, който още въ XVIII-то столѣтие захваналъ да въвеждатъ, значи, въ едно врѣме, когато индустрията, особено капитализмътъ въ южнитъ германски държави още не е билъ развитъ и дѣто и сега още не е развитъ тѣй, както въ другитъ държави на Германия. А при всичко това ние можете да намѣрите въ Бавария, Баденъ, Хесенъ, Вюртембергъ единъ подоходенъ налогъ съ известна прогресия. Слѣдователно, теорията на г. Данаилова, че само тамъ, дѣто сѣ концентрирани въ голѣмо количество капитали, само тамъ е възможенъ прогресивно-подоходниятъ данѣкъ, не е вѣрна. Отъ друга страна, прогресивно-подоходенъ данѣкъ има даже въ Англия, макаръ че не може да се каже, че е прогресивно-подоходенъ, той е просто подоходенъ данѣкъ. Въ Англия се въведе прогресивно-подоходниятъ данѣкъ доколкото той съществува тамъ, още въ 1842 г. И защо се въведе той тамъ? Г. Данаиловъ ни каза, че само въ Прусия е въведенъ подоходниятъ данѣкъ, вслѣдствие на това, че юнкеритъ, голѣмитъ землевладелци въ Прусия, се почувствали проникнати отъ справедливостта да се облажатъ тѣ и капиталитъ имъ съ прогресивно-подоходенъ налогъ. Въ Англия ние забѣлзваме съвсѣмъ друго. Първо, ще кажа, че що се отнася до Прусия, това не е вѣрно. Прѣди да се сѣятъ да говорятъ въ пруския ландтагъ за прогресивно-подоходенъ данѣкъ, въ Германия, особено въ Прусия, се водѣше една най-усилена агитация за въвеждането на прогресивно-подоходния данѣкъ и противъ косвенитъ данѣци. Знаменитата единствена не само по своята смѣлостъ, но и издръжаностъ и блѣскавостъ агитация противъ косвенитъ данѣци и за прогресивно-подоходния данѣкъ е била агитацията на знаменития въ XIX вѣкъ ораторъ Ласаль. И, слѣдователно, тогава още, прѣди 1891 г., както искаше да каже г. Данаиловъ, се въвежда тази прогресивно-подоходна система, още тогава тамъ се водѣше една голѣма агитация. И тамъ Бисмаркъ още много прѣди 1870—1871 г., още въ 60-ѣ години на XIX вѣкъ употребяваше всички усилия да привлече на своя страна чрезъ Ласалъ социалъ-демократическата партия, за да може да я противопостави на либералната буржоазия, която му опонирало. Затова Бисмаркъ е, който даде общо избирателно право въ Германия. Специално и изключително тази класова борба, която водѣха юнкеритъ съ либералната буржоазия въ Прусия, прѣдизвика използването на голѣмата агитация между работничѣтъ, прѣдизвика засилването на работническата социалъ-демократическа партия тамъ. За да отклони възможността на работническата класа да бѣде подмамена отъ либералната буржоазия, като искаше да я противопостави противъ тази послѣдната, Бисмаркъ побърза да даде общо избирателно право, а тѣй сѣщо и да се говори вече за въвеждане на общо-прогресивния подоходенъ данѣкъ.

Въ Англия тѣй сѣщо стана въвеждане на общо-подоходния данѣкъ пакъ подъ влиянието на борбата на работническата класа. Тамъ тѣй сѣщо други двѣ класи се борѣха: либералната съ консервативната буржоазия. Тамъ, именно, борбата се е водила върху почвата на прѣмахването на една голѣма частъ отъ косвенитъ данѣци. И работническата класа тогава, доколкото имаше съзнание, точна една голѣма борба, която се изрази въ Чартизма и която борба даде възможностъ на либералната буржоазия да прѣодолѣе консервативната и по такъвъ начинъ, именно, да се махнатъ известни косвени данѣци, особено тия върху хлѣба, върху житата и да се въведе общо-подоходенъ налогъ, въ 1842 г. Слѣдователно, и тамъ, както въ Германия, ние виждаме една голѣма борба. Ние виждаме какъ грамаднитъ косвени данѣци, които

се налагаха върху работническата класа, както въ Германия, тъй също и въ Англия доведоха работническата класа до едно положение, което дѣйствително се отразяваше злѣ вече и върху развитието на индустрията. Въ Англия до 1842 г. индустрията не можеше вече да се развива правилно, поради това, че косвенитѣ данѣци бѣха една грамадна тежестъ, която вече прѣчеше за самото развитие на индустрията. Слѣдователно, туй именно, което доказва г. Данаиловъ, че прогресивно-подоходниятъ данѣкъ е въведенъ въ извѣстни страни по желанието на господствуващите класи, не е вѣрно. И твърдението му, че прогресивно-подоходниятъ данѣкъ е възможно само тамъ, дѣто е концентриранъ капиталътъ, тъй също не издържа критика, защото ние имаме исторически примѣри, които показватъ, че и при малкото концентриране на капитали, за да може да се даде извѣстно намаление на косвенитѣ данѣци и извѣстно социално развитие, и тамъ се въвежда общъ прогресивно-подоходния данѣкъ.

Г. г. народни прѣдставители! Въпросътъ, както ви казахъ, има теоретически характеръ, поне както той се постави тукъ. Тукъ той се постави на чисто теоретическа почва. И, като се направиха извѣстни невѣрни прѣдпоставки, искаха да докажатъ теоретически чрѣзъ тѣхъ, че не е възможно да се въведе общъ прогресивно-подоходния данѣкъ поради малкото концентриране на капиталитѣ. Въпросътъ бѣше, собствено господата, които сж управлявали страната и които утрѣ ще дойдатъ да я управляватъ, какъ мислятъ да излѣзатъ отъ този батакъ, въ който е тикната страната, при такива условия, каквито сж днешнитѣ. Азъ туй любопитствувахъ да чуя. И затова, когато г. Буровъ тукъ говорѣше за една язва у насъ, азъ го запитахъ именно, какъвъ лѣкъ прѣдлага той за унищожението ѝ. И за голѣмо съжаление азъ не чухъ дѣйствителенъ лѣкъ, който може да изцѣри тази язва, тази болка въ България, т. е., въпросътъ за чиновничеството у насъ, както знаете. Азъ ще дойда и до този въпросъ. Но въпросътъ с, че при тѣзи грамадни дефицити и при условиято, че тѣ непрѣмънно ще растатъ, и че увеличението на косвенитѣ данѣци у насъ тъй също не може да бѣде безгранично — то и сега се чувствува като най-тежъкъ товаръ, и ако ние отиваме по-нататѣкъ въ сѣщия пѣтъ да увеличаваме косвенитѣ данѣци, то този товаръ ще бѣде толкозъ тежъкъ по-нататѣкъ, щото — азъ нѣма да кажа, че може да прѣдизвика и смутове въ страната — положително ще прѣчи на развитието на страната и, слѣдователно, не ще може да се създадатъ други източници въ България — та, прѣдъ видъ на това, азъ се питамъ, напр., какъ мислятъ нашитѣ управляващи, управлявали и които утрѣ ще управляватъ, партии, прѣдъ видъ на този постояненъ растежъ на дефицититѣ, на грамадното увеличение на държавнитѣ дългове, на разходитѣ по тѣхната служба, прѣдъ видъ на всичко това, че косвенитѣ данѣци не могатъ, въобще, безгранично да се увеличаватъ, особено когато страната не върви въ социално и икономическо отношение напредъ. Г. г. народни прѣдставители! Нищо положително не чухме. Говориха министри, говориха хора на науката, които дѣйствително и практически сж боравили въ държавното управление, всички дойдоха само и само да ни кажатъ: „Вие не дѣйте си прави илюзии, че е възможно въвеждането у насъ на прогресивно-подоходния данѣкъ“. И нищо повече. Прѣдъ видъ на това, азъ смѣтамъ за необходимо да изтъкна, че още сега, въ този периодъ на концентрация на капиталитѣ, на вече грамадно увеличение на косвенитѣ данѣци и на едно възможно спиране на икономическото развитие на нашата страна, както и у други по-голѣми държави, има у насъ откъдѣ да се взематъ приходи,

но нѣма кой да ги взема, нѣматъ желание да ги взематъ.

Г. г. народни прѣдставители! У насъ вѣрно забѣлѣзаха, особено г. Данаиловъ, има единъ подеъмъ, особено до 1912 г., т. е. до войната. Азъ това изтъкнахъ и миналия пѣтъ въ извънредната сесия, когато говорихъ по сѣщия прѣдметъ, че у насъ дѣйствително има единъ голѣмъ индустриаленъ подеъмъ, има едно концентриране на капиталитѣ. И днесъ също така се забѣлѣзва, че това концентриране на капитали върви, макаръ и не тъй бързо, както по-рано е вървѣло. И дѣйствително, ако ние вземемъ да разгледаме въ индустрията само акционернитѣ дружества и банки, ще видимъ, че прѣди войната имаше 172 акционерни дружества и банки, съ единъ общъ капиталъ 136.219.000 л., безъ 13 чуждестранни застрахователни дружества. Отъ тѣхъ 93 сж дали дивиденди 6.056.000 л. върху единъ основенъ капиталъ 62.006.000 л. въ 1911 г. — защото дотамъ имаме статистически данни. Вие виждате, г. г. народни прѣдставители, че ние имаме 172 акционерни дружества и банки съ единъ капиталъ 136 милиона лева. Какъ се облагатъ тѣзи капитали у насъ? Тѣ се облагатъ по така наречения законъ за данѣка върху занятията. Този данѣкъ обикновено го наричатъ прогресивенъ данѣкъ.

(Прѣседателското мѣсто заема подпрѣседателъ г. д-ръ С. Ивановъ.)

Вѣрно е, че у него има нѣщо прогресивно, но тази прогресия, която той държи, е толкозъ малка, щото дѣйствително прогресивността на този данѣкъ се губи. Ние отъ данѣка върху занятията виждаме колко се събира и ако вземемъ да направимъ една смѣтка, колко би трѣбвало да постѣпимъ, ще видимъ, че една грамадна частъ отъ капиталитѣ, особено на акционернитѣ дружества и банцитѣ, не се облагатъ; още повече, че прогресивното облагане, което бѣше прѣдвидено въ закона за облаганията на занятията, на професиитѣ, измѣнени сж въ този смисълъ, че именно купонитѣ на банцитѣ и на акционернитѣ дружества да се облагатъ не прогресивно вече, а само съ 4%, съ бюджета отъ 1909 г. по такъвъ начинъ прогресията, която отиваше до 8% поне, тя спрѣ върху 4%, благодарение на туй измѣнение, което направиха въ 1909 г. съ бюджета. И по такъвъ начинъ естествено с, че ние имаме слѣдущото явление. У насъ, г. г. народни прѣдставители, отъ 178.478 данѣкоплатци, плащатъ данѣкъ върху занятията повече отъ 500 л. само 314 души; за лихварство и банкерство сж обложени прѣзъ 1908 г. всичко 482 души, и тѣ, какво мислите плащатъ отъ този данѣкъ? Плащатъ всичко 96.300 л. 172 акционерни дружества и банки въ България, безъ 13 чуждестранни, ние видѣхме, че иматъ единъ капиталъ отъ 136 милиона лева и този капиталъ, значи, се облага най-много съ 1.500 л., съ изключение на едно-два застрахователни дружества, които плащатъ 3.000 л., а всички други положително не плащатъ даже хиляда лева. По такъвъ начинъ ние имаме необложени единъ грамаденъ капиталъ. Ние виждаме, че имаме обложени съ данѣкъ върху занятията — лихварство и банкерство само 96.300 л.! Сега, ако ние обложимъ прогресивно този капиталъ отъ 136 милиона лева, ние ще получимъ нѣколко милиона лева, а не 96.300 л. Това не прави г. министрътъ на финанситѣ.

**Министръ Х. Поповъ:** Колко ще получите?

**Д. Благоевъ:** Ще получимъ най-малко, прѣдполагамъ, 10 милиона лева, ако прогресивно ги обложимъ. Още повече, г-да, че ние имаме слѣдущитѣ факти: депозити на хранение въ Народната банка, а именно депозити въ акции и облигации, които не се облагатъ,

въ 1913 г. — 93.271.000 л. Ако вземемъ Земледѣлската банка и другитѣ банки да видите какви влогове има тамъ въ цѣнни книжа и облигации, то ние ще дойдемъ до заключение, че единъ капиталъ отъ 200.000.000 л., вложенъ въ банцитѣ въ цѣнни книжа и облигации, тѣй сѣщо не се облага или се облага съ единъ нищоженъ данѣкъ. Ако дѣйствително г. министърътъ на финанситѣ искаше да добие нови приходи, безъ да облага, както той прави сега, виното съ акцизъ и зърненитѣ храни съ износно мито и безъ да увеличава косвенитѣ данѣци, то ние виждаме, че има отъ кждѣ да вземе, ако той обложеше именно всички тия цѣнни книжа, тѣзи депозирани на хранение суми, капиталите въ милиони лева. Но затова се изисква, прѣди всичко, да се обложатъ самитѣ министри, сетнѣ да се обложатъ тѣхнитѣ партизани и приятели — съдружници въ разнитѣ банки и прѣдприятия — нѣщо, което не може да се очаква. Ето защо, вие виждате, вмѣсто да посегнатъ върху извѣстни капиталите, посѣгатъ върху неизвѣстни, за които трѣбва, тѣй да се каже, да се ходи да се измѣрватъ, като земята, да се прѣцѣнява стойността на земледѣлското производство и т. н.; то сѣ капиталите въ цѣнни книжа и облигации, вложени въ банцитѣ, и единъ министъръ на финанситѣ винаги може да знае тѣзи капиталите и да ги обложи; даже да ги обложи съ най-лека прогресивенъ данѣкъ, ще получи по-голямъ приходъ отъ този, който той ще получи отъ данѣцитѣ, които сега иска да въведе. Тѣзи два данѣка, г-да, дѣйствително, ще засегнатъ производителитѣ и земледѣлцитѣ съ износното мито 1 л. на 100 кгр. зърнени храни. Като се облагатъ съ тѣзи данѣци, тѣ ще станатъ жертва на търговцитѣ, които купуватъ отъ тѣхъ житото и, въобще, зърненитѣ храни. Тѣ винаги ще отиватъ при тѣхъ и ще искатъ да купятъ житото съ единъ левъ по-малко, понеже ще се оправдаватъ съ износното мито отъ единъ левъ. По такъвъ начинъ ще засегнете производителя, но не и търговеца. Отъ друга страна, акцизътъ върху виното, който се налага, и той ще падне върху производителя, и въ края на крайщата върху консоматоритѣ. Тѣй шото, той има характеръ на единъ видъ новъ поземеленъ данѣкъ, безъ да смѣятъ да го кажатъ, и въ сѣщото врѣме той цѣли да ошети, отъ една страна, самитѣ производители, а отъ друга страна, самитѣ консоматори. Ето защо, вмѣсто тѣзи данѣци да се въведатъ по такъвъ начинъ, както се въвеждатъ тѣ, като поземеленъ данѣкъ, отъ една страна, и като косвенъ, отъ друга, то имаше откъдѣ г. министърътъ на финанситѣ да вземе много по-големи приходи, безъ да прибѣгва до такъвъ начинъ на облагане.

Ето, г. г. народни прѣдставители, кое е за насъ важно. Важното е не това, че вие нѣма да се съгласите да въведете прогресивно-подоходния данѣкъ, не че то е възможно или невъзможно, а чисто и просто отсъствието на всѣкакво желание да се посегне върху такива приходи, за което сигурно не се изисква голѣмъ трудъ.

**Т. Петровъ:** Нѣматъ интересъ.

**Д. Благоевъ:** Дѣйствително, това не е въ интереса на тѣзи, които владѣятъ тѣзи богатства и съ които управляющитѣ иматъ връзки, интереситѣ на които прѣдставляватъ и защищаватъ, когато сѣ на тази маса. Слѣдователно, ние казваме, че тази финансова политика, която води днешното правителство и която тукъ се иногюрира отъ другитѣ партии, т. е. тя не се иногюрира, тя е стара, но която се поддържа тукъ, защото всичката защита на косвенитѣ данѣци и всичката борба противъ прогресивно-подоходния данѣкъ, която се води отъ тази трибуна, не означаваше нищо друго, освѣнъ че интереситѣ на една класа не позволяватъ да се въведе прогресивно-

подоходниятъ данѣкъ, а да си остане сѣщата система — косвеното облагане, дърпане косвени данѣци отъ най-слабото население, отъ работническата класа. Ето коя е финансовата политика, както на днешното правителство, тѣй и на вчерашното и завчерашното, и на туй, което утрѣ ще дойде да управлява, докато сѣществувва днешната държава.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ се обръщамъ къмъ разходитѣ на нашата държава. И тукъ, както ви е извѣстно, ние се срѣщаме съ сѣщата тази политика, която срѣщаме и въ приходитѣ. Разходитѣ у насъ тѣй сѣщо се увеличаватъ за 1915 г. и най-главното увеличение е за Военното министерство. Отъ друга страна, у насъ има разходи, които сѣ съвършено непроизводителни, и разходи, които дѣйствително сѣ производителни и които служатъ за развитието на нашата страна. И въ туй отношение нашиятъ разходенъ бюджетъ, ако го вземемъ отъ началото, отъ 1879 г. до днесъ, или додѣто има статистически данни — до 1910 г. — ние ще видимъ едно много забѣлжително финансиране на народнитѣ сръдства, които се събиратъ по такъвъ начинъ, както вече го изтъкнахме, едно финансиране, което не може друго-яче да се окачестви, освѣнъ като едно страшно разпиляване на народнитѣ богатства, на народнитѣ сръдства. И дѣйствително, ако вземемъ статистиката, ние ще видимъ, че за военни цѣли, за милитаризма, въобще у насъ, въ продължение на 30 години, сѣ изразходвани редовно и извънредно 888.285.274 л. Сега, като прибавимъ къмъ тѣхъ разходитѣ, които имаме по войната, и тѣзи разходи, които сега ставатъ до тази година, ние ще имаме още 800 милиона лева и по такъвъ начинъ за милитаризма ще получимъ изразходвани 1.688.285.247 л. Виждате каква грамадна сума е похарчено досега за милитаризма. Трѣбва да се признае, че тѣзи грамадни суми, които се изразходватъ, сѣ суми съвършено непроизводителни. Ако вие бѣхте изхарчили тѣзи 1 милиардъ и 600 милиона за производителни цѣли, то България днесъ щѣше да има едно грамадно богатство. Обаче, казватъ, че разходитѣ за милитаризма тѣй сѣщо помагатъ за развитието на страната. Въ какво отношение помагатъ тѣ? Въ какво сѣ помогнали тѣ досега? Ние не виждаме положително, въ какво тѣ можаха да помогнатъ. Войската у насъ се поддържаше; за нея се харчеха, пилѣха грамадни милионни суми, съ намѣрение, казватъ, да се достигне националниятъ идеалъ. Обаче ние виждаме, че не се постигна това. Всички тия милиони, значи, които се похарчиха, отидоха съвършено непроизводително. Тѣ не допринесоха нѣщо, което да прибави къмъ производителнитѣ сръдства на нашата страна, къмъ условията за увеличение народнитѣ богатства, слѣдователно, тѣ сѣ едни разходи, които отидоха съвършено на вѣтъра; тѣ сѣ непроизводителни разходи; туй е едно грамадно разпиляване на народнитѣ богатства. Отъ друга страна, при такова разпиляване, разбира се, не можеше да се посрѣщнатъ всички тия разходи по милитаризма. Трѣбваше да се правятъ именно други непроизводителни разходи, трѣбваше дългове да се правятъ, да се плащатъ грамадни суми за погашения на тия дългове. И ако ние вземемъ всичко това заедно, то, тогава, изразходванитѣ суми за тия непроизводителни цѣли ще достигнатъ повече отъ 2 милиарда лева. Ето едно стопанисване, ето едно финансиране, което дѣйствително само-разпилява, безъ да създаде нѣщо.

Въ сѣщото врѣме, какво виждаме ние? За производителни цѣли, напр., за пристанища и желѣзници, сѣ похарчени, въ продължение на 30 години, 304.455.153-66 л., когато ние имаме изхарчени повече отъ 2 милиарда за съвършено непроизводителни цѣли. Отъ тукъ виждате, колко малко е похарчено за постройка на желѣзници и пристанища, едни отъ

най-важниятъ, тъй да се каже, артерии за развитието на богатствата въ една страна. Туй разпиляване именно бие въ очи, въ сравнение съ тѣзи суми, които сж похарчени у насъ, въ продължение на 30 години, за производителни цѣли.

(Прѣседателското мѣсто заема подпрѣседателътъ г. д-ръ И. Момчиловъ.)

Едно друго разпиляване на народнитѣ срдѣства, тъй сжщо свършено безполезно, е по поддържането на така наречения дворецъ, палатъ на монархизма. Въ продължение на 30 години, г-да, е похарчено за цивилната листа, за канцеларски, за ордени и за поддържане на дворцитѣ 42.722.232 л. — една грамадна сума, която е тъй сжщо свършено непроизводителна. И ако това би било една необходимостъ, ако това би било дѣйствително нѣщо, безъ което България не би могла да цѣлти икономически и да се развива социално, тогава бихме могли да кажемъ, че тия пари сж послужили за извѣстни производителни цѣли. Но ние знаемъ, че абсолютно за никакви производителни цѣли тѣ не послужиха. Напротивъ, ако имаше нѣщо, което дѣйствително да е стъдало всички неблагоприятни условия, за да достигнемъ до днешния халъ, то е, между другото, и дворецътъ — монархизмътъ. Той не е донесълъ, значи, нѣщо, което да прибави къмъ богатствата на България, къмъ нейнитѣ производителни сили, а 43 милиона ние сме похарчили само на вѣтъра.

Но едно характерно, особено нѣщо има. У насъ разходитѣ се правятъ, тъй сжщо, въ всѣко едно отношение безъ всѣкава смѣтка. Тукъ, онзи день, когато се говори по чиновничеството, г. Буровъ чини ми се бѣше, който призна откровенно — а това за насъ, социално-демократитѣ, е много цѣнно признание — че у насъ има една язва, именно тая, че всѣко едно правителство, когато дойде на властъ, то се стареа да назначи на служба свои партизани и, по такъвъ начинъ, систематически се създаваха сѣ повече и повече служби, не за цѣлитѣ на управлението, не че тѣ се диктуваха отъ нуждитѣ на самото управление, а, чисто и просто, защото се диктуваха отъ партизански интереси. И естествено е, че въ всички вѣдомства на управлението, по всички министерства, вие ще намѣрите, наистина, грамадно число излишни служби.

**Нѣкой отъ дѣсницата:** Заети и отъ ваши приятели.

**Д. Благоевъ:** Възможно е, не отричамъ, защото сж способни хора и ви сж потребни често пати. — Та казвамъ, че въ всички вѣдомства вие ще намѣрите грамадно количество излишни служби и, слѣдователно, тамъ ставатъ излишни разходи. Но най-типичниятъ примѣръ, съ който азъ искамъ да ви покажа, какво значи разпиляване на народнитѣ пари по едно вѣдомство, то е, г. г. народни прѣдставители, Военното министерство. Намъ ни прѣдставятъ сега бюджетопроектъ, съ който ни искатъ 6 милиона лева повече разходъ за Военното министерство — пораснаха на 59 милиона. Защо, пита се, е това увеличение? Какво става въ туй министерство, че, за една година време, да се искатъ 6 милиона лева увеличение само по Министерството на войната. Да-ли дѣйствително нѣма тамъ достатъчно офицери, та сега ще ги търсимъ, да-ли се харчи много, защото увеличихме заплатитѣ на войницитѣ, та затуи трѣба да поискаме суми, когато за това ние прѣвидѣхме особени извънредни кредити? Не, тамъ става нѣщо, което може да става само у насъ и само въ такива страни, като нашата — въ източнитѣ страни, може-би, тамъ, дѣто културата, дѣто културнитѣ потребби, въ отношението си къмъ самата служба, допускатъ това. И дѣйствително, г-да, азъ срѣднахъ една статия, която ме поразилъ, по това, което става въ Воен-

ното министерство. Какво излиза? Излиза, че тамъ, понеже има полковници, подполковници, майори, капитани, много генерали произведени, сега не знаятъ какво да ги правятъ. И тъй наречениятъ нестроевизмъ въ нашата войска придобива такъвъ грамаденъ размѣръ, че става просто скандално. Отварятъ се при Министерството на войната нови секции, въ които секции абсолютно нѣма какво да правятъ.

**Ю. Юрдановъ:** Секции за мързелъ.

**Д. Благоевъ:** Тамъ турятъ за началникъ генералъ, за неговъ адютантъ, помощникъ — полковникъ, за неговъ помощникъ пѣкъ — майоръ. Въ една бригада, дѣто положително нѣма какво особено да се върши, тамъ висъ ще намѣрите сжщото: началникъ на бригадното управление — генералъ, неговъ помощникъ — полковникъ, неговъ адютантъ, тъй сжщо — майоръ. Това е обикновено явление въ всички отдѣления, така наречени, дивизии, бригади, полкове. Въ всички тия управления вие ще намѣрите купъ високи офицери, на които се плащатъ грамадни суми, и по такъвъ начинъ се разпилява бюджетътъ на Министерството на войната. И той постоянно расте, всѣка година, и не за друго, а само да се отворятъ синекури за всевъзможни генерали неспособници и за всевъзможни други строеви офицери, да ги правятъ нестроеви, за да имъ даватъ само тлѣсти заплати, при нищожна работа. Всичко туй висъ можете да прочетете, г-да, въ статията на нѣкой си Тодоровъ въ Икономическото списание отъ т. г. — година VIII, книги 6 и 7. Прѣпорѣчвамъ ви я. Поразително е това, което става и което е характерното въ разпиляване на народнитѣ срдѣства. Ето какъ ще отидатъ нови 6 милиона лева. Отъ името на нашата партия, отпратихъ една интерпелация на г. министър-прѣседателя, и той миналата извънредна сесия не ми отговори. И сега той систематически отлага да ми отговори на тази интерпелация. Тя, г-да, се касае именно до това хазайничене въ Военното министерство, защото нѣмаме отговорно лице, нѣмаме министъръ отговоренъ тукъ, прѣдъ Народното събрание, а се явяватъ генерали, които сж военни, чиновници въ Военното министерство и които зависятъ отъ по-горно мѣсто, а не отъ парламента. Естествено е, че вие ще имате всѣка година разпиляване на грамадни срдѣства. И ние не можемъ да не протестираме най-високо противъ подобно разпиляване на народнитѣ срдѣства. Азъ настоявамъ, што нашата интерпелация да бѣде разгледана, защото тя е въ интереса на самата държава, на самитѣ министри, на самитѣ управляющи, на самата буржоазия, защото се пилѣятъ грамадни срдѣства, които се отнематъ, по единъ начинъ — да не кажа голѣма дума — крайно недобросѣдствъ, отъ народната маса, отъ работническата класа, която пѣшка подъ голѣма мизерия и мизерията на която се увеличава.

Г. г. народни прѣдставители! Когато онзи день се повдигна тукъ болниятъ, както го казвате, въпросъ за чиновничеството, то, както ви казахъ, азъ се обърнахъ къмъ г. Бурова нарочно и го попитахъ: какъвъ лѣкъ Вие прѣдлагате за изцѣряването на тази болка? Той ми даде такъвъ отговоръ: трѣба да се избере една комисия, която да обмисли този въпросъ, да вземе всички пужни мѣрки и, по такъвъ начинъ, да тури край на това партизанство, което се върши у насъ съ службитѣ. Г. г. народни прѣдставители! Да ми прости г. Буровъ, както и неговитѣ приятели, но ще му кажа, че това, което прѣдлага, не е лѣкъ; то значи просто да хвърлишъ обни думи, както е ставало досега, безъ да дадешъ абсолютно никакъвъ отговоръ на въпроса. Несъмнено е, че всѣко едно правителство, което дойде на властъ, то ще се стреми да настанява своитѣ партизани на

служба, а тамъ, дѣто единъ министъръ не може да посегне да уволни партизани на други партии, тамъ той ще отваря нови служби, за да даде мѣсто на своитѣ партизани. Така е ставало, така ще става и трѣбва да се каже открито — ще става дотогава, докогато вие, които управлявате, не комисии избере, не парламентарни анкети назначите — както бѣше назначена едно врѣме парламентарната щатна комисия, която умрѣ, безъ да създаде никакъвъ шатъ — защото, то е празна приказка, ами дадете възможност на нашата страна да се развие въ индустриално отношение, да развие производителнитѣ си сили. А въ туй отношение, вие всички правите много малко; и тамъ, дѣто правите нѣщо, вие, отъ друга страна, го спъвате. И дѣйствително, у насъ, както и навсѣкждѣ въ голѣмитѣ капиталистически страни, които служатъ като образецъ за васъ сега, развитието на индустрията положи край на сѣщото явление. Сѣщото бѣше въ Англия, сѣщото бѣше въ Германия и въ Франция. Въ Франция и досега е още така, защото тя е една страна, която е останала назадъ, която бавно върви въ капиталистическо отношение. Искамъ да ви кажа, че въ всички страни, дѣто ние имаме голѣмо индустриално развитие, ние виждаме, че тамъ хората не тичатъ за служби: който гѣма съ какво да се прѣпитава, той намира прѣпитание въ индустрията, намира прѣпитание въ производството. И разрѣшението на този боленъ въпросъ, чиновнически, ще дойде у насъ само отъ тамъ. Всичко друго — че комисии ще назначаваме и дневни по това да плащаме и т. п. — е приказка, е бошъ лафъ, е само замазване очитѣ, прикриване истината за туй лудо разпиляване на народнитѣ срѣдства, което става. Ние трѣбва да очакваме разрѣшението на този въпросъ отъ голѣмото развитие на нашата страна, когато хората нѣма да иматъ нужда да търсятъ служби, а ще намиратъ поминѣкъ въ производството.

Но, г. г. народни прѣдставители, както ви изтъкнахъ, много разходи се правятъ у насъ, съвсѣмъ непроизводително. Трѣбва да се проникнемъ отъ тази идея, че отъ тѣзи грамадни суми, повече отъ два милиарда, които отиватъ за милитаризма и за изплащане държавнитѣ дългове, трѣбва да се намалятъ, трѣбва да се сведатъ до минимума си. А това може да стане само тогава, когато вие направите коренната реформа, за която ви говоримъ. То не е приказка, г-да. Ние трѣбва да пригърнемъ тази милитарна система, която се казва милиционна. Тя е здравата система, при която, като харчишъ, сигуренъ си, че харчишъ намѣсто, сигуренъ си поне, че харченото не отива непроизводително, а създава една сила, която въ сѣщото врѣме спомага за произвеждане други богатства, която отива за увеличението на тия богатства. Не значи, че при такава една реформа разносикѣ за милитаризма ще прѣстанатъ. Не, то ще бѣде народна отбрана, народна защита, за която непрѣмѣнно ще трѣбватъ тѣй сѣщо разноси, но тия разноси нѣма да отидатъ за поддръжане на военни синекури, за създаване отдѣления, секции, за турене на служба разни високопоставени военни, а ще служи за една здрава народна военна организация, въ която можешъ да бѣдешъ увѣренъ, че ще защитава своята страна, нейнитѣ интереси, нейнитѣ права и свободи.

Отъ друга страна, г. г. народни прѣдставители, като съкратите по такъвъ начинъ разносикѣ, като махнете туй безполезно разпиляване на народнитѣ срѣдства, вие ще увеличите, тѣй да се каже, косвено и приходитѣ и не ще имате нужда да прибѣгвате постоянно до косвенитѣ данѣци, а ще ги запазвате само за извѣстни луксозни прѣдмети, като другитѣ приходи вие добивате по другъ начинъ. Ние това искаме и за това се боримъ. И азъ ви казвамъ, вие ще трѣбва да бѣдете готови единъ день да възприе-

мете това, както днесъ вие дойдохте да признаете, че е необходимо да се направи нѣщо за въвеждането — хайде да не казвамъ на прогресивния — на производния данѣкъ. Вие днесъ говорите за въвеждането му, както и г. Буровъ откровенно каза, отъ името на тѣхната партия: „Ние бързаемъ да дадемъ това, което ще ни взематъ, и намѣсто, казва, вие да изпуснемъ едно орѣжие отъ рѣцѣтъ си, ние ще вземемъ туй орѣжие въ рѣцѣтъ си противъ васъ, т. е. противъ работническата класа и противъ социал-демократията.“ То е съвсѣмъ право, г-да. Тѣ вървятъ изъ пѣтя, по който вървѣха тѣзи класи въ другитѣ страни. Тамъ, сѣщо така, въ борбата между либералната буржуазия и консерваторитѣ, тѣ искатъ да използватъ работническата класа и общаватъ разни отстъпки, правятъ разни концесии, които не изпълняватъ всички, но, въ всѣки случай, правятъ нѣщо. Та казвамъ, вие тѣй сѣщо ще дойдете да съзнаете по-нататѣкъ, че ще трѣбва дѣйствително да се правятъ реформи, че ще трѣбва вие да приемете много отъ ония реформи, които ние прѣдлагаемъ. Когато буржоазията у насъ достигне до едно голѣмо стѣпало, да разбира своитѣ истински интереси, тя непрѣмѣнно ще дойде до убѣждението, че трѣбва да се направятъ извѣстни реформи въ правосъдието, извѣстни реформи въ просвѣщението и въ администрацията. Ние искаме да се въведе изборното начало, което ще даде възможностъ да проникнатъ и по-добри сили, и по-евтино да може да се администриратъ всички тѣзи функции на държавата. Вие ще дойдете да признаете единъ день, че само чрезъ реформи ще съкратите службитѣ, които дѣйствително сѣ излишни, и по такъвъ начинъ ще можете да увеличите прихода.

Г. г. народни прѣдставители! Ако погледнете, напр., какво се харчи за така нареченото въоръжаване, вие ще намѣрите, че въ 30 години сѣ похарчени 75 милиона лева. И при това положение, похарчени сѣ за поддръжане на така нареченото отдѣление на въоръжаванията една грамадна сума, особено за поддръжане Екзархията и разни други разноси, въ свръзка съ това поддръжане на Екзархията. Г. г. народни прѣдставители! Такава грамадна сума да харчишъ за какво? За поддръжане на църквата, една църква, която, въ сѣщность, трѣбва да се поддържа отъ самото православно и неправославно върующе население; то трѣбва да му дава срѣдства, а държавата да бѣде освободена отъ това задължение.

**Министъръ Н. Апостоловъ:** Въ Екзархията само духовенството ли се поддръжаше, или тя имаше и други цѣли?

**Д. Благоевъ:** Знал. Азъ Ви казвамъ, че тамъ се говори и за други разноси. — И тѣй, казвамъ, че, изобщо, за цѣлото отдѣление на изповѣданията се харчи една грамадна сума, която, ако вие направите тази реформа, която всѣка една по-радикална буржоазия прави днесъ и я поддържа — да отдѣлите църквата отъ държавата, вие ще имате, тѣй сѣщо, спестена една голѣма сума, която можете да употребите за производителни цѣли.

(Прѣдседателското мѣсто заема пакъ подпрѣдседателтъ г. д-ръ С. Иванчовъ)

По-нататѣкъ, г. г. народни прѣдставители, у насъ има тѣй наречени държавни стопанства. Тѣзи стопанства сѣ горитѣ, минитѣ. Г. министърътъ на финанситѣ въ своето изложение на мотивитѣ ни каза откровенно, че ние не получаваме нищо отъ горитѣ — а тѣ сѣ едно грамадно богатство — че даже отъ тѣхъ не получаваме разносикѣ по поддръжането имъ. Отъ минитѣ, тѣй сѣщо, получаваме единъ нищожень доходъ. И по-нататѣкъ той ни казва, че това



се обяснява съ туй, че държавата била лошъ стопанинъ. Г. г. народни прѣдставители! Вѣрно е, че днешната държава, буржоазната държава, е единъ много лошъ стопанинъ. Ама дѣ е лошъ стопанинъ? Тамъ, дѣто се касае до народнитѣ срѣдства, тамъ, дѣто се касае до запазване на така наречения фискъ. И тя дѣйствително не обръща внимание на това, което съставлява едно голѣмо богатство — горитѣ. Ако тѣ у насъ не даватъ доходитѣ, които могатъ да дадатъ, то не го даватъ затуи, защото и тамъ имаме сжщата язва, за която се говори тукъ, затуи, защото партизанитѣ разграбватъ държавнитѣ гори и, по такъвъ начинъ, въ горското дѣло създаватъ единъ ужасенъ хаосъ, дѣто грабежътъ е безпрѣдѣленъ. Естествено е, тогава, че, въ такъвъ случай, тѣзи гори нѣма да принесатъ нужния доходъ. Ако вие вземете минитѣ, като мината Перникъ, като мината Бобовъ-долъ, вие ще видите сжщото: тамъ нѣма, въобщо, прилагане на нужнитѣ производнитѣ срѣдства, за да може да се добие отъ тѣхъ единъ по-голѣмъ доходъ. Защо? Защото държавата гледа, безъ всѣкакви разноси, безъ влагане на капитали, безъ увеличаване на производнитѣ сили въ тѣзи стопанства, да изкара каквото може. Слѣдователно, вѣрно е, че има лошо стопанисване, но то произтича отъ туй, че държавата не се прониква отъ идеята, че отъ тѣзи богатства могатъ да се добиятъ по-голѣми цѣнности, ако дѣйствително тамъ се влагатъ повече капитали, повече производнитѣ сили, ако въ горитѣ се прилага единъ законъ, който дѣйствително да се изпълнява, а не да се потъпка отъ партизански съображения. Ето ви вамъ източници, отъ които можете да имате голѣмъ доходъ.

Моята мисълъ, г-да, е тази, че ние, социал-демократитѣ, отричаме най-категорически, какво нашата държава не може да намѣри източници за приходи другадѣ, освѣнъ въ постоянното увеличаване на косвенитѣ данъци. Това не е вѣрно, това е, тѣй да се каже, само едно замаскиране на дѣйствителността, на нежеланието да се посѣга върху интереситѣ, които сж свързани съ дадена партия и съ известни партизани, съ класата, къмъ която принадлежатъ. Ние твърдимъ, че е възможно, но затова се иска съвсѣмъ друга политика, която политика вие не искате да възприемете. Ние, г-да, не си правимъ никакви илюзии, както онзи денъ нѣкож отъ тукъ (Сочи лѣвницата) казваха, като се отнасяха главно къмъ насъ, и онѣзи отъ центра. Тѣ казваха: „Не дѣйте си прави илюзии, че у насъ държавата ще може да въведе прогресивно-подоходния данѣкъ, че може да въведе тѣзи реформи, за които вие ни говорите тукъ“. Ние, г. г. народни прѣдставители, не си правимъ никакви илюзии. Ние знаемъ много добръ, че, както отъ тукъ, (Сочи лѣвницата) тѣй сжщо и отъ тази страна, (Сочи лѣвницата) партиитѣ, които ще управляватъ, нѣма да отидатъ да направятъ това, освѣнъ подъ известенъ натискъ.

**Нѣкой отъ лѣвия центъръ:** Когато натискътъ отъ долу бже по-голѣмъ.

**Д. Благоевъ:** Колкото натискътъ отъ долу е по-голѣмъ, толкозъ повече вие ще бждете принудени да направите това, както вече сте принудени отчасти да мислите, че не е само този начинътъ, по който се управлява държавата, а че има и по-друга политика. Съ други думи, колкото повече отъ долу се явява движение за въ полза на известни реформи, колкото повече отъ долу се явява движение да се иска това именно, което е необходимо да се даде въ дадено врѣме, толкозъ повече вие ще вършите това и постепенно ще въвеждате реформитѣ. Но ние не си правимъ илюзии, че вие ще направите коренни реформи, че ще въведете общъ прогресивно-подоходенъ данѣкъ. Това — не. Никога не сме си правили

такива илюзии. Ние открито сме казвали, надѣваме се само на това, че народнитѣ маси, особено работническата класа ще разбере скоро, че тя дѣйствително не може отъ васъ да очаква такива коренни реформи и че трѣбва съ свои собствени усилия да дойде единъ денъ да наложи тѣзи реформи.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ съмъ на края на рѣчта си и ще направя заключението си. Като не си правимъ никаква илюзия върху реформитѣ, които могатъ да се направятъ у насъ, ние ви казваме, че ако вие искате да избѣгнете каквато и да била неприятностъ въ живота, каквото и да било сътресение, ако вие дѣйствително искате да не се намирате въ такова едно безизходно положение, въ каквото днесъ попадате, при което сте принудени, отъ една страна, откровено да го кажете, но не всичко, отъ друга страна, една доста голѣма частъ отъ истината да я скривате, ако вие искате, казвамъ, да избѣгнете това положение, ще трѣбва да положите много голѣми усилия главно за развитието на производнитѣ сили у насъ. Но, г. г. народни прѣдставители, тукъ се каза, и г. Данаиловъ ви изтъкна, че нашата страна се развива. Той падна малко въ противорѣчие съ себе си: той каза, че нашата страна се развива икономически, индустриално, а сетѣ призна, че у насъ нѣма концентрирани капитали и затова не можемъ да въведемъ прогресивно-подоходния данѣкъ, но той признава и вѣрва, че нашата страна има условия да се развива капиталистически, индустриално, да развие своитѣ производнитѣ сили. Обаче, има двѣ условия, които най-много могатъ да помогнатъ за развитието на производнитѣ сили въ една страна. Първото условие, г. г. народни прѣдставители, е това, щото работническата класа да не изпада въ такава мизерия, въ каквата у насъ тя дѣйствително изпада. Работническата класа трѣбва винаги и постоянно да се повдига, защото въ нея е главниятъ източникъ на производнитѣ сили, въ работника е главната производителна сила на нашата страна. И ако вие постоянно туряте работника въ мизерия, въ лошо положение, ако неговата култура, намѣсто да се повдига, се понижава, то тогава вие не можете да имате развитие на производнитѣ сили въ България. Слѣдователно, една отъ грижитѣ, които споредъ насъ, социал-демократитѣ, трѣбва да има едно буржоазно правителство, което разбира интереситѣ на своята класа, е да се погрижи да даде на работницитѣ едно по-добро положение, отколкото това, което иматъ. Ние на това настояваме и ние за това се боримъ, защото съзнаваме, че безъ този елементъ, безъ повдигане на работническата класа, безъ повдигане на нейнитѣ потребности, на нейната култура и тѣй нататѣкъ, не може да се направи крачка напредъ къмъ развитието на производнитѣ сили; вие може да направите една крачка, но отъ друга страна да сиѣнете туй икономическо развитие. Слѣдователно, нашата борба е колкото законна, толкозъ и полезна за нашата страна, защото класитѣ, които управляватъ, сж проникнати отъ страшенъ егоизъмъ и винаги тѣ, прѣди всичко, гледатъ на личния интересъ на класитѣ си, а не гледатъ на интереситѣ на други класи, отъ които зависи социалното развитие на страната. И ние, социал-демократитѣ, които се явяваме да издигаме искания за работницитѣ, първото нѣщо, което искаме е: да се създадатъ закони, които да покровителствуватъ работническата класа, за да може тази класа да живѣе при по-добри условия. Азъ ви напомнямъ още единъ пѣтъ, че въ Англия буржоазията въ 1842 г. съзна, че работническата класа се намраше въ мизерно положение, което прѣчеше вече за развитието на индустрията, и затова именно побърза да даде известно социално покровителство на тая класа, да намали косвенитѣ данѣци, да осво-



боди тая класа отъ известни косвени данъци и по такъв начинъ искаше да я тури въ по-добро положение, за да може нейната производителна сила по-добър да се приложи въ индустриалното развитие. У насъ, слѣдователно, първото нѣщо, което ние искаме въ името на социалното развитие на нашата страна, е грижа за работническата класа, покровителство на работниците.

Г. г. народни прѣдставители! Не е достатъчно това. Нашата страна, колкото повече се развива индустриално, икономически и социално, колкото повече напредва въ туй отношение, толкова повече тя ще чувства нуждата отъ разширяване на пазаритѣ. Едно отъ условията за развитието на производителнитѣ сили въ днешното общество, трѣбва да го признаемъ, е даването възможност на стокитѣ, които създаватъ отъ производството, да намиратъ извѣстно пазариране, извѣстенъ оборотъ, значи извѣстно реализиране на принадлежната цѣнность, както се казва въ икономическата наука. Въ туй отношение, нашата страна, както и всички капиталистически страни, не прави изключение. Азъ и миналия пътъ ви казахъ, и не ще повтарямъ сега, но само ще ви припомня, че нашата страна още въ първитѣ крачки на индустриалното си развитие почувствува нуждата отъ разширяване областта на пазара за онова индустриално производство, което бѣ почнало да се развива. И ето тукъ се крие една отъ причинитѣ, единъ отъ стимулитѣ за политиката на „народнитѣ идеали“, единъ отъ стимулитѣ на политиката, която водѣше нашата държава, завоевателна, „освободителна“ и т. н. Значи, разширението на пазаритѣ се налага. И въ бѣдѣ, ако нашата държава има условия да се развива икономически, тѣй сѣщо ще има и тази нужда: да си разшири пазара. Обаче, г. г. народни прѣдставители, трѣбва тѣй сѣщо да признаете, че пътятъ, по който вървѣше нашата държава за разширяването областта на пазара, не ни доведе до цѣльта; той ни доведе до правопротивоположното, до това, до което никой не искаше — до съкратяване областта на пазара. И нека си го знаемъ, че това ще бѣде тѣй не само сега, не само благодарение, както вие казвате, на нещастно стеклитѣ се условия, не, а защото на Балканския-полуостровъ има нѣкои държави, които се стремятъ къмъ сѣщитѣ цѣли, които една друга конкуриратъ, срѣщатъ се на пазара и като конкуриратъ една друга, нито една отъ тѣхъ не може да осъществява нищо или много малко осъществява. Слѣдователно, не е този пътятъ, по който вие можете да достигнете разширяването на пазара, а тукъ трѣбва една друга политика. Тази политика ние нѣколко пъти ви изтъкнахме вече като едно отъ условията за развитието на производителнитѣ сили у насъ. Азъ и сега го изтъквамъ, че безъ туй условие, безъ споразумѣнието на балканскитѣ народи — а именно слѣдъ като тѣзи народи се освободятъ отъ династичитѣ си и се федериратъ въ една република — не може да има развитие на производителнитѣ сили. Това е, което ще създаде прѣкраснитѣ условия за развитието на производителнитѣ сили на нашата страна, на нашия народъ, както и на другитѣ народи на Балканския-полуостровъ; иначе е невъзможно развитието на тѣзи производителни сили, защото винаги ще срѣщаме прѣчка отъ другитѣ, винаги ще бѣдемъ принудени да харчимъ милиарди за военни цѣли, съвсѣмъ непроизводително. Ако тогава ние бѣдемъ принудени, тѣй сѣщо, да харчимъ срѣдства за поддържане на народната отбрана на цѣлия Балкански-полуостровъ, тѣ ще се разхвърлятъ върху всички народи, нѣма да се чувствуватъ тѣй тежко, и въ сѣщото врѣме ще бждатъ дѣйствително такива разходи, които ще могатъ да се оправдаятъ, които ще служатъ за развитието на

производителнитѣ сили. Сега ние нѣмаме никаква гаранция, че тѣзи разходи, които ние досега разпихме безполезно въ милиарди, и ще продължимъ да ги пилѣемъ, безъ надежда да владѣемъ нѣкога всички условия за едно богато развитие на производителнитѣ сили.

Прочее, г-да, като свършвамъ, азъ резюмирамъ, че въ България, освѣнтъ дѣто е възможно създаването на друга данъчна система, освѣнтъ дѣто е възможно въвеждането на прогресивно-подходния данѣкъ, освѣнтъ съзнанието ни, че никои въобще нѣма да даде тази система, освѣнтъ всичко друго, което ви казахъ, двѣ нѣща сѣ необходими, за да можемъ дѣйствително да бждемъ освободени отъ този кошмаръ на постоянно увеличаващитѣ се косвени данъци и на тѣй страшното разпиряване на народнитѣ срѣдства, което азъ ви посочихъ. Тѣзи двѣ нѣща сѣ: развитието на едно работническо законодателство за покровителство на работническата класа, и другото е: Балканската федеративна република, която ще създаде най-прѣкрасни условия за развитието на производителнитѣ сили и на нашия народъ, на нашата страна, и на всички други народи на Балканския-полуостровъ. И най-сетѣ, г-да, вие ще трѣбва да признаете, че борбата на работническата класа е законна и, слѣдователно, ще трѣбва да дадете на тази класа не само ония свободи, които даватъ законитѣ, но вие ще трѣбва да признаете, че безъ тази борба на работническата класа и безъ тия идеали на тая класа нѣма и не ще има нищо хубаво въ нашата страна, освѣнтъ пороцитѣ, за които тукъ се говори често. (Ржкоплѣскане въ крайната лѣвица)

**Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ:** Има думата г. д-ръ Стоянъ Даневъ.

**Д-ръ С. Даневъ:** (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Продължителнитѣ дебати по бюджета ни дадохъ на всички ни възможностъ да се изкажемъ по-много отъ жгучитѣ въпроси, които интересуватъ и трѣбва да интересуватъ нашето общество. Прѣдъ видъ на факта, че нашата държава като млада, едвамъ сега устройваща се, значи държава, която се нуждае отъ срѣдства, ние дѣйствително сме длъжни да обсъдимъ всички мѣропрятия, които сѣ отъ естество да ни доведатъ до една по-рационална финансова система, до едно по-благоприятно облагане на българския данѣкоплатецъ, и до едно по-рационално разхвърляне на придобититѣ доходи. Прочее, можемъ да бждемъ само ради, че и този пътъ, по примѣра на дебатитѣ за прѣзъ миналата извънредна сесия, въ Народното събрание се изказаха довольно интересни възгледи по всички онѣзи въпроси отъ финансовъ и отчасти икономически характеръ, които сѣ на дневенъ редъ у насъ. Въ отличие отъ другитѣ сесии, този пътъ г. министърътъ на финанситѣ е придружилъ своя бюджетопроектъ съ изложение на мотиви, кѣси дѣйствително, но сѣ пакъ едно цѣнно помагало за насъ, които искаме съ данни въ рѣка да изкажемъ нашитѣ мнѣния по този бюджетъ. Азъ ще се надѣвамъ, че г. министърътъ на финанситѣ за напредъ ще има възможностъ да ни прѣдстави по-пълни мотиви, едно дѣйствително всестранно изложение на икономическото положение на страната, както и на положението на нашитѣ финанси. Слѣдъ туй, когато отъ тази трибуна се вземе думата, ще се говори, чини ми се, по-дѣлно и сѣ повече полза.

Г. г. народни прѣдставители! Трѣбва да признаемъ, че вписането на бюджета за идущата 1915 г. съвпада съ едно тежко международно положение — положение, което не може да не се отзове и на финанситѣ въ нашата страна. Друго-яче и не може да бжде, защото колкото и да страннимъ отъ свѣтовъ

нитѣ събития, които се разиграватъ въ Европа, ние сме сѣ пакъ съсѣди на воюващитѣ страни, и тѣзи мирови събития не могатъ да не засегнатъ и насъ, нашата сѣдба и нашата участъ. Отъ туй гледище положението на финансовия министъръ става тежко, безъ България да води война. Положението, което се създава въ България, е положение на държава въ военно положение безъ война. Ето защо, менѣ ми се чини, че възгледитѣ, които тукъ могатъ да се изкажатъ, не трѣбва да иматъ толкова за цѣль, да туримъ на i-та точкитѣ и да достигнемъ едно математическо уравновѣсяване на нашитѣ приходи съ разходитѣ. Не, менѣ ми се чини, че при всичкото си желание да бждемъ възискатели, до тамъ на-да-ли е справедливо да се отива. Но ние ще бждемъ ради, ако се поставимъ въ положение да си дадемъ отчетъ за това, което става, за да видимъ ясно, кое е финансовото положение на България и поне приблизително да имаме надежда, че ще се свържатъ двата края.

Като заставамъ, г. г. народни прѣдставители, на туй становище, азъ си поставямъ най-напрѣдъ въпроса: какви сѣ прѣдвиденитѣ разходи за идущето бюджетно упражнение? Г. министърътъ на финанситѣ прѣдвижда 270 милиона лева. Не ние, като народни прѣдставители, ще помислимъ да увеличаваме безъ нужда тази цифра. И доколько слѣдихъ народнитѣ прѣдставители, които отъ тази трибуна вземаха думата, азъ не видѣхъ нито единъ отъ тѣхъ да прѣдлага нови разходи. Всичкото старание на господата, които вземаха думата, бѣше да видятъ, доколко прѣдвиденията отговарятъ на дѣйствителността. И ако отъ нѣкои други отъ г. г. народнитѣ прѣдставители се изказаха мнѣния, да се увеличи цифрата на разходитѣ, то бѣше не отъ желание да се ангажиратъ нови разходи, а да бжде бюджетътъ по-близъкъ до дѣйствителността, слѣдователно, по-искренъ. Отъ туй гледище азъ намирамъ, че прѣдвиденията на г. министра може да прѣтърпятъ малки нѣкои измѣнения, съ други думи, че цифрата 270 милиона лева, като разходъ, не ще бжде достатъчна, че по извѣстни разходни пера ще трѣбва да се прѣдвидятъ по-голѣмки суми.

На първо мѣсто, азъ се спирамъ на сумата 76 милиона и 900 хиляди лева за държавнитѣ дългове и намирамъ, заедно съ нѣкои отъ прѣждеговорившитѣ, че тази сума ми се вижда малка, прѣдъ видъ на особенитѣ обстоятелства, които стѣсняватъ нашия обмѣнъ съ страната и прѣдъ видъ на влиянието на курса на камбиото. Дѣйствително, бюджетътъ, който е сложенъ прѣдъ насъ, нѣма за цѣль да прѣдвиди приходитѣ и разходитѣ на държавата въ ненормално врѣме, той очевидно се стреми да изчисли приходитѣ и разходитѣ при една горѣ-долу нормална обстановка. Но, г. г. народни прѣдставители, безъ да искаме да бждемъ чрѣзмѣрно прѣдвидливи, сѣ пакъ е явно за всички ни, че на върлюпщата по настоящемъ война не може да се тури край тази година; тя ще продължи, и най-малкото, което може да очакваме, то е, че тя ще продължи въ първата половина на идущата година; да-ли не ще отиде по-нататъкъ, не зная, но поне прѣзъ първата половина, ми се чини, че не би трѣбвало да има никакво съмнѣние, че тя ще продължи. Слѣдователно, нашитѣ прѣдвидения трѣбва да станатъ съ огледъ на това обстоятелство. Е добръ, ако по настоящемъ камбиото е много трудно за получаване, то ще стане още по-трудно въ течението на първата половина на идущата година. И менѣ ми се чини, че днешниятъ размѣръ на това камбио ще бжде горѣ-долу, мѣрдавенъ и занаяпрѣдъ. А отъ камбиото нашиятъ министъръ на финанситѣ ще има нужда, за да плаща държавнитѣ дългове на България, защото малка частъ отъ тѣхъ сѣ пласирани тукъ, а повечето сѣ навънъ. Независимо отъ туй, тѣ сѣ въ злато. Прочее, даже и носителитѣ на

цѣнни български книжа тукъ, въ страната, би могли и тѣ, най-сетнѣ, да искатъ да бждатъ наплатени въ злато, както и по настоящемъ самъ-тамъ се забѣлѣзва, че това става. Вънъ отъ туй, ще трѣбва, при сѣщата обстановка, да се посрѣщнатъ и лихвитѣ на хвърчащитѣ наши дългове, съ които вече държавата е формално ангажирана. Нѣщо повече: азъ мисля, че трѣбва да се има прѣдъ видъ, какво държавата ще се ангажира за плащане и на други хвърчащи дългове, констатирани отъ самия министъръ на финанситѣ, но за който ангажментъ до тази минута още нѣма. Всичко това, взето прѣдъ видъ, че ще ни даде право да приемемъ горѣ-долу цифрата, на която тукъ се спираше г. Ляпчевъ. Азъ поне не мисля, че ние за посрѣщането на лихвитѣ и погашенията на консолидирания, както и на хвърчащия дългове можемъ да излѣземъ на глава съ сума по-малко отъ 90 милиона лева. По това перо, чини ми се, че трѣбва да стане една корекция въ прѣдвиденията на бюджета.

Втората корекция, която сѣщо трѣбва да се не изпуска изъ прѣдъ видъ, се отнася до военното вѣдомство. При днешното положение на нѣщата, при онѣзи закони, които регулиратъ военното дѣло у насъ, извѣстни пера въ военния бюджетъ не ми се виждатъ да сѣ достатъчни. Това се отнася особено до перото за облѣкло. Доколько си припомнямъ, за 1903 г., ние бѣхме прѣдвидѣли, при по-малкъ миренъ съставъ, една сума отъ 3½ милиона лева за обща и облѣкло. Сега, при по-голѣмъ миренъ съставъ, сумата, която личи въ бюджета, а именно 1 милионъ лева, ми се вижда съвсѣмъ недостатъчна. Та и тукъ, по необходимостъ, ако ще сега, то въ течението на упражнението на бюджета, чрѣзъ свѣрх-смѣтни кредити, ние ще бждемъ заставени да прибавимъ къмъ тази сума поне още 2—3 милиона лева.

Заклучавамъ нахъсо по разходния бюджетъ, че съ прибавката на тѣзи двѣ пера нашиятъ разходенъ бюджетъ може да достигне цифрата 290—295 милиона лева.

Пита се сега, прѣди да говоримъ още за приходитѣ, можемъ ли, не да увеличимъ разходитѣ, а да ги намалимъ? Г. г. народни прѣдставители! Азъ внимателно слѣдихъ рѣчитѣ на г. г. народнитѣ прѣдставители на тази тема. И ако изключа г. Благоева, който поде старата тема, за непроизводителнитѣ разходи по военното вѣдомство, отъ никого на тази тема не се каза нищо. Е добръ, ако единствената облѣжка, която може да се направи по този въпросъ, се касае до военното вѣдомство, ми се чини, че не е врѣме именно сега да засѣгаме тази страна на въпроса. Врѣмената сѣ така трудни, щото и онѣзи, които би били най-отчаяни пасифисти, ще бждатъ длѣжни, въ интереса на самата страна, на която, вѣрвамъ, искатъ искрено да служатъ, да признаватъ необходимостта отъ разходитѣ, които се прѣдвидятъ за поддържането на нашата въоръжена сила. А вънъ отъ разходитѣ по Министерството на войната, азъ не виждамъ какви сериозни намаления могатъ въобще да се направятъ.

Въпросътъ, който тукъ се повдигна отъ мнозина отъ г. г. народнитѣ прѣдставители, въ свръзка съ намалението на разходитѣ, засѣгаше персонала на служащитѣ, засѣгаше чиновническия въпросъ. По тоя поводъ изказаха се хубави мисли, на които, при друго врѣме, човѣкъ би могълъ и обстойно да се спре. Г. Георговъ, като подчертава излишѣка въ служебния персоналъ, иде до заключение, че този порокъ въ нашата администрация се дължи на отсъствието на парламентаренъ контролъ. Г. Буровъ на сѣщата тема много краснорѣчиво изтъкна явнитѣ въ нашата администрация, яви тѣй дълбоки, щото хвърлятъ сѣнка и на правилното вътрѣшно развитие на страната въобще. Г. г. народни прѣдставители! Азъ съмъ безспорно, както мнозина отъ насъ, поклонникъ на

парламентарния контрол; самото ни качество на народни представители ни застави да отстояваме туй становище на контролори на държавните разходи и въобще на администрацията. Е добър, при все това азъ не мисля, че, съ туй, че народното представителство стане строг контрол, ще се прѣмахне тази язва, за която тукъ се говори. Че ще се постигне нѣщо, то е извънъ всѣкакво съмнѣние. Но, както много отъ социалните явления сѣ сложни, така и туй е едно отъ сложните явления; причините му сѣ многобройни, а слѣдователно и срѣдствата за лѣчение, и тѣ сѣ различни. Никое отъ тѣхъ не е универсално, въ смисълъ, че ако човѣкъ прибѣгне къмъ него, ще може да постигне неминуемо желаемия резултатъ. За доказателство азъ бихъ могълъ да се обърна къмъ Франция. Известно ви е, че ако има държава, въ която парламентарниятъ контролъ да е достигналъ най-високата степенъ, то е именно Франция. Въ Франция се чуватъ дори гласове, че пѣма изпълнителна властъ, защото народното представителство, като не се задоволява съ ролята си на контролоръ, отива да се мѣси прѣмо и въ управлението на страната. Е добър, азъ ще ви кажа, че тѣзи оплаквания, на които нашата камара стана свидетел отъ нѣколко дена, сѣ оплаквания, които се чуватъ и срѣдъ французкото общество и въ самата французка камара. При всички контрол, който камарата упражнява — и дѣйствително го упражнява, защото изпълнителната властъ не е, освѣнъ една еманация на камарата, и може да се рече, че камарата, въ туй отношение, стои по-високо отъ самата изпълнителна властъ — ние виждаме, че злото не се прѣкръпява, а съществува. У насъ, разбира се, не можемъ да кажемъ, че злото е резултатъ на излишенъ парламентаренъ контрол; злото у насъ е резултатъ на закоренѣлия се бюрократизъмъ. Българската държава като млада се развива, и естествено, трѣбва да се развива. Социологически законъ е, че ако една функция се прѣдостави за ръководене на представители на властта, тя полета-полета се обособява, а заедно съ туй, по необходимостъ, се явява пужда отъ нови органи: създаватъ се нови служби. Обаче, нашиятъ бюрократизъмъ, тѣй, както се развива, отъ голѣма komodnostъ, прѣдвижда въ нашия бюджетопроектъ, както се прѣдставя въ камарата, сѣ нови и нови длѣжности. Злото не е тамъ, дѣто го намѣри г. Благоевъ; той мисли, че злото е въ нашите партийни организации. Азъ мога да кажа, че който и да е министъръ, когато състави бюджета, съвсѣмъ не мисли да създава нови служби за свои хора, и ако би имало такива случаи, тѣ сѣ рѣдки изключения. Нарастването на чиновническия персоналъ съ този порокъ, ако има такъвъ, не стои въ никаква връзка, а по моето дълбоко разумѣние, е резултатъ на онзи недѣлъ, който азъ нарекохъ тукъ бюрократизъмъ. Наистина, бюрократизъмътъ може донѣкъдъ да се спъне отъ парламентарния контрол, но по моето мнѣние, най-цѣлното срѣдство въ случая е рѣката на финансовия министъръ. Ако злото, като зло, съществува и въ държави, строго парламентарни, и въ такива като България, азъ казвамъ, че въ моите очи, първото ефикасно срѣдство е строго-стѣта, настойчивостта на финансовия министъръ, да настави прѣдъ колеги, народни представители, прѣдъ когото и да бѣде, да се не увеличава персоналтѣтъ. Азъ не искамъ да кажа, че той е всесиленъ; зная отъ опитъ, че и той трѣбва да прави отстъпки на много налѣгания отъ една и друга страна, но сѣ пакъ въ моите очи той играе първата роля. Обаче, неговата роля трѣбва да бѣде облекчена, и туй облекчение може да се достигне само по единъ начинъ, чрезъ създаването на единъ законъ за чиновничѣтѣ. Г. Благоевъ бѣше въ едно правъ, а именно, че недѣлътъ, отъ който страда нашата администрация, най-рационално ще се излѣкува, ако България може

икономически да се прѣобрази, ако завирѣе и у насъ онази творческа, съзидателна дѣятелност, каквато ние наблюдаваме въ другите икономически напреднали държави. Да, азъ зная, че голѣма частъ отъ тѣзи, които пълнятъ редоветѣ на нашите партии и чакатъ падането на една, за да се настанятъ и тѣ на служба, разбирамъ, че голѣмо число отъ тѣхъ, при силенъ икономически развой, ще намѣрятъ дѣ да се подслонятъ и дѣ да изкаратъ своя поминѣкъ. Но, г. г. народни представители, можете ли да импровизирате едно подобно развитие на икономическите сили на страната такова, што да може да се погълне този излишѣкъ отъ празни рѣци? Това може да бѣде едно благопожелание, но, въ дѣйствителностъ, това не може да се достигне лесно. Защо? Защото при всичкото си желание, държавата не е въ положение въ единъ мигъ, съ очарователния жезлъ, да направи да цѣвти индустрията, да се развие търговията и т. н. — за това трѣбва врѣме. И нека си го кажемъ: ако за това развитие държавата е единъ факторъ, още по-голѣмъ факторъ въ моите очи е частната инициатива, а тази частна инициатива, най-сетнѣ, никой не я спира; напротивъ, въ известни граници сѣ ѣ се е давало възможностъ да бѣде полезна на страната въ областта на икономическите наши интереси. Съ една рѣчь, радикалниятъ лѣкъ, който прѣдвижда г. Благоевъ, като не може да се постигне току-така и при най-добрата наша воля, остава да прибѣгнемъ къмъ едно по-малко ефикасно срѣдство, но което срѣдство сѣ пакъ ще дойде на помощъ на г. Благоева, на становището, на което той се поставя. Думата ми е за урегулирането на чиновническия персоналъ. Ако ние можемъ да затвърдимъ чиновничѣтѣ на мѣстата имъ — слѣдъ като повѣримъ длѣжностите на онѣзи, които дѣйствително сѣ способни и го заслужаватъ — по такъвъ начинъ, што коренно промѣняване на този персоналъ да бѣде невъзможно — азъ въ скоби трѣбва да кажа веднага, че считамъ за илюзия да може веднѣжъ-завсегда да тури чиновническия персоналъ въ неподвижни кадри — на кѣсо ако достигнемъ съ единъ законъ да затвърдимъ grosso modo чиновничѣтѣ на мѣстата, които тѣ заематъ, ние ще дадемъ едно указание на всичките младежи, че мѣстата на държавната транежа сѣ вече заети и че за тѣхъ остава да се прѣдадатъ на друга дѣятелност. Ако г. Благоевъ мислѣ за икономическото развитие на страната, азъ мисля, че тази перспектива, прѣдъ която ще се изправи единъ младежъ у насъ, сѣ ще му подѣйствува. Въ такъвъ случай той, вмѣсто да чака падане на министерства и идване на властъ на свои приятели, ще бѣде заставенъ да подири поминѣкъ, да подири работа и ще я намѣри, най-сетнѣ, въ търговията, въ индустрията и въ занаятите, споредъ своите наклонности, споредъ своите способности и знания. Ето защо, тази реформа може донѣкъдъ да помогне и за повдигането на икономическите сили на страната. Не искамъ да кажа, че тя е универсално срѣдство, но все е едно отъ срѣдствата, къмъ които може и трѣбва да се прибѣгне. Като я подчертавамъ тукъ, длѣженъ съмъ да изтъкна прѣдъ васъ, че съвсѣмъ не одобрявамъ намѣренията на г. министъръ-прѣседателя да ограничи компетентността на административния съдъ, въ смисълъ, изпълнителната властъ да може да назначава по своето усмотрѣние чиновничѣтѣ, респективно, ако ги уволнява, нейните дѣйствия да не подлежатъ на контрол. Едно отъ добрите начала, които легнаха въ основата на закона за административния съдъ, е именно възможността да може по този начинъ да се затвърдятъ чиновничѣтѣ на мѣстата имъ. И азъ бихъ апелиралъ къмъ г. министъръ-прѣседателя и министра на вътрѣшните работи, слѣдъ тщателно изучаване на този въпросъ, да не му даде ходъ, като въ случая компетент-

ността на административния съдъ остане пена-кърнена.

Г. г. народни представители! Азъ прѣминавамъ съ нѣколко думи на приходитѣ. Тукъ, при всички нашъ оптимизъмъ, ще трѣбва да констатираме, че прѣдвижданията на г. министра на финанситѣ не ще могатъ така лесно да се изпълнятъ. Азъ казахъ по-рано, че бюджетътъ въ разходната си частъ би могълъ да се базира на прѣдположението, че въ първата половина на идущата година общоевропейската война ще продължи. Отъ туй гледище, ние трѣбва да прѣдвидимъ и възможността за българската хазна да получи онѣзи суми, които е прѣдвидѣлъ г. министрътъ на финанситѣ. Е добръ, прѣвъ текущата година ние сме въ стѣснено положение отъ четири мѣсеца насамъ. Първата половина ние бѣхме сравнително по-охолни, защото и обстановката бѣше по-благоприятна. Отъ четири мѣсеца насамъ, обаче, само стѣснения сж налице, а тѣ спъватъ и постѣпленията, споредъ както сж били прѣдвидени въ бюджета. Е добръ, г. г. народни представители, ако прѣдположимъ, че идущата година войната ще продължи само въ първата половина, сѣ пакъ съ това, че тя прѣстане, веднага не може да се пристѣпи къмъ нормална икономическа дѣятелностъ. Въ този случай ще бѣде нужно да прибѣгнемъ къмъ заемъ, а ние сме една малка държава и за насъ свѣтовното тържище ще бѣде много по-мѣчно достъпно, отколкото за по-големитѣ държави. А безъ заемъ, който да консолидира нашия хвърчащъ дългъ, службата на който погълща такива крупни суми — лихвитѣ, които плащаме сж грамадни — за подобрене на финансовото ни положение мѣчно може да се мисли. Възтъ отъ това, въпросътъ за мораториума, който спъва търговската дѣятелностъ не ще бѣде уреденъ само съ това, че войната се свърши, а ще трѣбва за извѣстно прѣходно врѣме да се продължи, за да не се уврѣдятъ интереситѣ на търговцитѣ, индустриалцитѣ и другитѣ задлъжнѣли граждани. При паличността на тѣзи интереси, които не могатъ да не се шадятъ, прѣминаването въ нормална обстановка става все трудно, а вслѣдствие на туй и постѣпленията не могатъ да бѣдатъ нормални. Ето защо, даже и при прѣдположението, че войната ще вземе край въ първата половина на идущата година, ние ще бѣдемъ въ стѣснено положение поне толкова, колкото и прѣвъ текущата година. Обаче азъ казвамъ, че идущата година ние ще имаме мѣчнотии и въ втората ѣ половина, безъ да има война. А всичко това ще се отрази, безспорно, на постѣпленията отъ напѣтѣ косвени даждия, то ще се отрази и на постѣпленията на прѣмитѣ налози — прѣмитѣ налози изобщо постѣпватъ мѣдно, а отъ нѣколко години насамъ, по причина на събитията, още по-мѣдно, азъ не виждамъ при днешната обстановка, че може да се усили това постѣпление. Е добръ, г. г. народни представители, ако споредъ изчисленията на г. министра на финанситѣ тази година трѣбва да считаме, че свършваме съ единъ дефицитъ отъ 25 милиона лева, при единъ разходенъ бюджетъ отъ 256 милиона лева, какъ може този дефицитъ идущата година, при обстановката, която азъ рисувамъ, да изчезне, и вмѣсто това да се склочи бюджетътъ уравновѣсенъ, да се покрѣтъ разходитѣ съ приходитѣ? Даже и при онѣзи постѣпления, които г. министрътъ очаква отъ двата особени налози, зачекнати въ неговото изложение — облагането на виното и на износа на хранитѣ и добитѣка — даже и при тѣзи допълнителни доходи, азъ мѣчно вѣрвамъ, че могатъ постѣпи достатъчно суми, за да покрѣтъ онѣзи разходи, които азъ намирамъ, че ще бѣдатъ нормални за идущата година — около 290—295 милиона лева.

И тѣй, г. г. народни прѣдставители, ще трѣбва да се помислимъ съ мисълта, че идущитѣ бюджетъ ще склочи съ дефицитъ. Сега, какъ трѣбва да се покрѣе този дефицитъ? Г. министрътъ на финанситѣ прѣдвижда, както казахъ, въвеждането на двѣ такси, които ще му дадатъ една сума отъ около 24 милиона лева, за покрѣване на онѣ недоимѣкъ, на който той се спира. Ако тѣзи нововвеждания се одобрятъ отъ г. г. народнитѣ прѣдставители и постѣпленията, както се прѣдвиждатъ, се реализиратъ, естествено дефицитътъ не ще изчезне, защото, споредъ моето разумѣние, той е по-големъ отъ 24 милиона лева. Обаче, ако застанемъ на становището, на което застава г. министрътъ на финанситѣ, менъ ми се чини, че ще бѣде мѣчно да се доберемъ до онѣзи резултати, които той посочва въ своето изложение. Относително виното, азъ не искамъ да бѣда толкова песимистъ, колкото бѣ г. Буровъ, да прѣдполагамъ, че ако то се обложи тѣй, както прѣдлага г. министрътъ на финанситѣ, не ще постѣпятъ повече отъ 2—3 милиона лева. Азъ допушамъ, че могатъ да постѣпятъ и повече и то затуй, защото, по моему, намалението на производителността на лозята, не се дължи изключително на филуксерата, която върлува и продължава да върлува, но и на други странични причини, които при по-благоприятна година и по-големо старание, най-сетнѣ, могатъ и да се отстранѣятъ. Споредъ даннитѣ, съ които азъ разполагамъ, истина е, че прѣвъ 1911 г. се е получило едно количество само отъ около 410 милиона хектолитри вино, но прѣвъ 1910 г. това количество е било 770 милиона, почти двойно по-големо. Да прѣдполагаме, че това намаление се дължи на разпространението на филуксерата, споредъ моето схващане, ще бѣде погрѣшно. Ето защо: прѣвъ 1909 г. полученото количество е 1.311 милиона хектолитри, а прѣвъ 1908 г. — 1.650 милиона хектолитри. Както виждате, намалението е много значително, и азъ го отдавамъ, покрай филуксерата, и на други причини. Че това е така, можемъ да заключимъ косвено и отъ количеството на получената мѣстъ отъ повѣтъ американски лозя, които поне не страдатъ отъ филуксерата. Прѣвъ 1908 г. тѣ сж дали 99 милиона хектолитри мѣстъ; прѣвъ 1909 г. — 73 милиона хектолитри; прѣвъ 1910 г. — 65 милиона хектолитри. Значи, вие виждате тукъ едно значително намаление и отъ тѣзи лозя. Тога намаление не може да се дължи на филуксерата; то се дължи на други природни явления, такива, които сж намалили производството и на старитѣ лозя. Съ една рѣчь, искамъ да кажа, че може да не бѣдемъ толкова песимисти. Но и да приемемъ по-големо количество, отколкото приема г. Буровъ, като се прибавятъ и вината, които идатъ отъ странство, сѣ пакъ, ми се чини, че сумата 8 милиона лева, която г. министрътъ на финанситѣ иска да получи, мѣчно ще може да постѣпи.

На сѣщото мѣние съмъ и относително производителността на таксата, съ която г. министрътъ на финанситѣ мисли да обложи износа на хранитѣ и на нѣкои други произведения. И по този въпросъ азъ не бихъ билъ толкова песимистъ и бихъ се приближилъ даже до становището, което заема г. министрътъ на финанситѣ, защото имаме работа съ бюджета за идущата година. Прѣвъ нея година ще се изнесе на първо мѣсто тазгодишната реколта на кукуруза, а тя е една отъ най-благоприятнитѣ. При туй, благодарение на запрѣщението на износа на кукуруза отъ четири мѣсеца насамъ, благодарение на мѣчнотитѣ на износа, и слѣдъ вдигането на това запрѣщение, голѣма частъ отъ реколтата отъ миналата, даже и отъ по-миналата, все остава въ България. Само тѣзи количества ако се изнесатъ, менъ ми се чини, че прѣдвижданията ни би

се доближили до онѣзи на г. министра на финанситѣ. Остава третиятъ елементъ — каква ще бѣде реколтата идущата година, за което отсега нищо не може да се каже. Обаче и реколтата само на кукуруза е достатъчна, за да оправдае едно по-оптимистическо становище по тоя въпросъ.

Но, г. г. народни прѣдставители, ако по въпроса за производителността на тѣзи двѣ такси се приближавамъ до цифритѣ на г. министра на финанситѣ, не е така, когато се касае да се погледне на въпроса по сѣщество, по принципъ. Азъ намирамъ, че облагането на виното съ такава такса, каквато иска г. министърътъ на финанситѣ, т. е. съ 5 л. хектолитърътъ, е една непоносима тежестъ. Нашето винарство, не само новото, което много добръ описа г. Буровъ, но и старото, въобще, страда и едвѣмъ-една въ се крѣпни, а пъкъ старото винарство, старото лозарство — то е, което тукъ ни интересува повече — се експлуатира, така да се каже, отъ цѣлия български народъ. То не е въ ржката на крупни земледѣлци; то е занятие на по-бѣдната класа въ нашитѣ градове и села и, чини ми се, че такава едно тежко облагане на производството на една култура, която и безъ туй е доста злѣ засенчана отъ природни стихии и пр. и пр., ще бѣде една грѣшка. Като съзнаваме всички, заедно съ г. министра на финанситѣ, че има нужда отъ нови ресурси, чини ми се, че трѣбва да ги подиримъ другаде, а не въ облагане виното, което облагане практически не е нищо друго, освѣнъ повисване днешното облагане съ три-четири пѣти повече. Такавъ единъ скокъ не може да се допусне, както не може да се допусне и таксата за износа на житата и другитѣ произведения, защото, както казахъ, тази такса практически ще легне върху производството, което и безъ туй не се цѣни много, именно върху производството на кукуруза. Ако при тежеститѣ, които лежатъ върху земледѣлското производство, издѣлжъ се прибави такава една тежестъ отъ около 8—10 милиона лева, което е почти половината отъ поземелния налогъ, ще се съгласите, г. г. народни прѣдставители, че трѣбва да се направятъ всевъзможни усилия, да се осуети това мѣроприятие, защото то ще се отзове крайно пагубно на интереситѣ на земледѣлското население.

Но ще се каже: какво трѣбва тогава да се прави? Господата въ комисията ще обсъждатъ тоя въпросъ. Г. Буровъ много правилно, чини ми се, посочи на нѣкои и други отъ нашитѣ приходни пера, които биха могли да издържатъ едно увеличение. Азъ особено подчертавамъ приходното перо отъ желѣзницитѣ. Не че съмъ приятелъ на покачване на желѣзнопътната такса; азъ знамъ какво значи улеснение на износа. Но, г. г. народни прѣдставители, ако обърнете внимание на приходитѣ отъ желѣзницитѣ, споредъ смѣткитѣ на надлежната дирекция, вие ще видите, че само прѣзъ 1912 г. тѣзи приходи се равняватъ на 4-18% отъ вложения капиталъ; въ всички прѣдшествующи години резултатитѣ сж били по-малко благоприятни. Е добръ, ако това е така, ако желѣзницитѣ не могатъ да покриватъ нито дори лихвитѣ и погашението на онѣзи капиталы, които сж ангажирани въ тѣхъ, менъ ми се чини, че нѣма защо да вървимъ по диритѣ, току-така, на другитѣ държави, а можемъ да покачимъ таксата по желѣзницитѣ. Толкова повече, че отъ желѣзницитѣ не се ползватъ еднакво жителитѣ на цѣла България. Онѣзи, които сж по-близо до желѣзнопътнитѣ съобщения, сж благоприятствувани въ ушгъръб на онѣзи крайща, дѣто нѣма никакви желѣзници. Слѣдователно, ако на жителитѣ, които сж близо до желѣзницитѣ, се дава какво да е улеснение, макаръ и съ по-високи такси, то ще бѣде все-таки едно благодеяние за тѣхъ, въ сравнение на онѣзи, които стоятъ далече отъ желѣзнитѣ пѣтища. Най-сетнѣ,

ще се констатира поне едно — че желѣзницитѣ съ своитѣ приходи покриватъ онази тежестъ, която лежи върху държавнитѣ финансы съ застия капиталъ за тѣхната постройка и експлоатация. Азъ намирамъ, че комисията би могла да се спре на това перо и да види, да-ли тѣзи такси не могатъ да се увеличатъ. На другитѣ прѣдложения, които се правятъ тукъ, азъ не се спирамъ. Но, г. г. народни прѣдставители, въ краенъ случай, ако е нужно да се намѣрятъ срѣдства чрезъ даждия, азъ отивамъ дори дотамъ: тази сума, потрѣбна за покриване на дефицита, да легне пропорционално върху всички даждия и такси, които имаме сега; това би било, по моему схващане по-рационално, отколзото да се спираме на двата стърка отъ нашето производство и тѣхъ изключително да обрѣмемъ, т. е. да съситваме.

Разбира се, г. г. народни прѣдставители, че би било прѣдпочтително, ако можехме да прибѣгнемъ къмъ заемъ, за да консолидираме поне нашия хвърчащъ дългъ, за да не плащаме вписанитѣ тежки лихви. Но азъ не знамъ, доколко г. министърътъ на финанситѣ разчита, че България ще бѣде въ положение да направи единъ заемъ. Говори се, че имало нѣкакви прѣдложения въ тоя смисълъ. Приемливи ли сж тѣ отъ едно или отъ друго гледище, азъ не зная; ще чакамъ г. министърътъ на финанситѣ, когато вземе думата, да ни обясни тоя пунктъ. Още единъжъ казвамъ, нѣма съмнѣние, че сключването на единъ заемъ поне за покриване на частъ отъ нашия хвърчащъ дългъ, би било едно облекчение за нашия бюджетъ.

Г. г. народни прѣдставители! Ако не може да се разчита нито на заемъ, нито пъкъ на покачване на даждията или на такситѣ, азъ дори бихъ се помирилъ съ друго едно положение, само и само да не се одобрятъ прѣдложениятѣ отъ г. министра на финанситѣ мѣроприятия за облагане на виното и за покачването на износното мито: то е да остане, най-сетнѣ, нашиятъ бюджетъ съ откритъ дефицитъ. Не ще бѣдемъ ние първата държава, която сключва бюджета си съ дефицитъ. Ще кажете: нашиятъ хвърчащъ дългъ по този начинъ ще се увеличи. Признавамъ, но ако дефицитътъ е 23 милиона лева, както каза г. министърътъ на финанситѣ, трѣбва да кажемъ, че при тази грамадна сума хвърчащъ дългъ отъ 528, респективно 813 милиона, които ще легнатъ върху нашия гърбъ, увеличението съ 23 милиона лева, само по себе си, не значи много. Съ други думи, ако г. г. народнитѣ прѣдставители въ комисията не могатъ да дойдатъ до заключение, да се покачатъ извѣстни такси или даждия, съ които сж обрѣменени българскитѣ данъкоплатци, е добръ, азъ мисля, че по-добръ ще бѣде да остане бюджетътъ съ откритъ дефицитъ, та при по-добро врѣме, когато ще трѣбва така и така да прибѣгнемъ къмъ сключването на заемъ за консолидиране на хвърчащия дългъ, да може да се покрие и този дефицитъ, а слѣдъ туй да трѣгнемъ вече въ нормалния пѣтъ.

**Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ:** Другитѣ държави ще иматъ милиарди дефицитъ.

**Д-ръ С. Даневъ:** Г. г. народни прѣдставители! Отъ г. Благоева се повдигнаха нѣкои въпроси въ свѣръзка съ приходния бюджетъ, които въ висша степенъ заинтересуваха всички ни. Той въ встъплението по този въпросъ се спрѣ съ нѣколко думи на косвенитѣ даждия, за да ги осъди по единъ най-строгъ начинъ — че тѣ сж изразъ на социална неправда, че тѣ тежатъ на по-бѣднитѣ. Г. г. народни прѣдставители! Не съмъ азъ, който ще оспорвамъ изобщо тази теза на г. Благоева, но азъ бихъ му обърналъ вниманието на този фактъ, знаменателенъ



за мене, че и въ други финансови законодателства, които минават за много по-съвършени, има косвени данъци, че без тях не може. Има ги и въ Англия, а пък има косвени данъци въ широк смисъл на думата, разумява се, и въ Германия. Ако Прусия има свой подоходен налогъ, азъ бихъ желалъ г. Благоевъ да обърне внимание на митническата тарифа на Германската империя, и да види какъ, между другото, Германската империя получава грамадни суми отъ облагането на хранитѣ, които влизатъ въ Германия, за да фаворизира земледѣлското производство вътрѣ въ страната. Ще рече, че и държави, които иначе ние искаме да ни служатъ за примѣръ, и тѣ далечъ не сж се отказали отъ косвенитѣ налози. Страхъ ме е, че ние още по-малко можемъ да направимъ това. Но азъ смѣтамъ, че между косвенитѣ налози у насъ има пѣкон, които съ врѣме трѣбва дѣйствително да бждатъ прѣмахнати. Имамъ прѣдъ видъ акциза върху солта, върху кибрита и други нѣкои прѣдмети отъ първа необходимостъ; тамъ ще бждемъ всички съгласни. Но че тютюнътъ плащаль данѣкъ — нека плаща, че спиртътъ плаща — ще кажемъ, да плаща. Г. Благоевъ не е правъ да ни прави такава топтанъ смѣтка, какво се пада на единъ активенъ жителъ отъ работническото съсловие, защото въ тази смѣтка влизатъ и постѣпленията отъ прѣдмети напълно луксозни, отъ които човѣкъ може да се лиши.

**Д-ръ Н. Самаровъ:** Каква частъ е?

**Ю. Юрдановъ:** Вие карате тогава по-топтанъ.

**Д-ръ С. Даневъ:** Въ случай, азъ правя критика, и тая критика е основателна, защото г. Благоевъ трѣбваше да посочи кои сж артикулитѣ отъ първа необходимостъ, употребявани отъ работниците, и тогава да направи смѣтка какво тежки върху тяхъ. Както казахъ, има извѣстни приходни пера отъ косвенитѣ данѣци, които дѣйствително трѣбва да изчезнатъ. Да-ли тѣ ще изчезнатъ, както мисли г. Благоевъ, съ въвеждането на прогресивно-подоходния налогъ или по другъ начинъ, то е другъ въпросъ. Това е желателно да стане. Обаче, да се правятъ общи заключения, менъ ми се чини, че не е умѣстно. Г. Благоевъ бѣше се наелъ тукъ да третира специално този въпросъ, азъ мимоходомъ само го минавамъ, защото ида непосредствено слѣдъ него. Ако искате да ви направя върна смѣтка, би трѣбвало да имамъ врѣме; азъ бихъ могълъ да я направя, и слѣдователно, да констатирамъ, каква е неправдата, на която сж изложени работническитѣ съсловия. И тъй, заключавамъ, че при всички сѣ недостатѣци, косвенитѣ данѣци ще си останатъ. Ще ги подобримъ въ извѣстенъ смисълъ, но, както ги има другадъ, ще ги имаме и ние, защото въ данѣчната система абсолютната справедливостъ никога не ще бжде достигната. Тя не ще бжде достигната нито даже тогава, когато се въведе прогресивно-подоходния налогъ по рецептата на г. Благоева, както това ще покажа малко по-късно.

Сега, г. г. народни прѣдставители, и менъ, по примѣра на господата, които говориха прѣди мене, се пада да кажа нѣколко думи по подоходния налогъ. Когато г. Данаиловъ говори за този налогъ, колкото и да бжде академиченъ и тереотиченъ, той имаше за изходна точка опита на онѣзи държави, които досега сж практикували en grand разхвърлянето и прибирането на тоя налогъ, т. е. Англия, Прусия, и отъ туй гледище направи своето заключение. Отъ това гледище, трѣбва да го кажа, той е правъ. А гледището е цѣнно заради туй, защото, когато говоримъ за финансови реформи, не е достатъчно да се спремъ на облагането на единъ дребенъ доходъ,

и това облагане да обличемъ въ формата на най-съвършената социална, да речемъ, правда, а трѣбвало би облагането, отъ гледището на държавнитѣ финанси, да даде единъ сериозенъ резултатъ, да даде постѣпления, които да пълнятъ отитѣ и които, слѣдователно, да могатъ да замѣстятъ други приходи. Отъ туй гледище, безспорно, г. Данаиловъ бѣше правъ. Но, ако у насъ положението е друго, ако онѣзи натрупвания на богатства, каквито се констатира въ Прусия и въ Англия, у насъ липсватъ, азъ не казвамъ, че съ туй и самата реформа сама по себе си трѣбва да падне. Не, само нека да не пушаме изъ прѣдъ видъ, каква цѣль трѣбва да гони такава финансова реформа у насъ. Ако другадъ тя е единъ сериозенъ източникъ за държавнитѣ финанси, у насъ, каквото и да кажемъ, такъвъ сериозенъ източникъ тя не може да бжде, слѣдователно, когато се въведе, тя ще гони една цѣль, да отдаде данъ на справедливостъ спрямо по-тежко обложенитѣ, ще бжде изразъ на социална правда. Въ този смисълъ никой измежду г. г. народнитѣ прѣдставители тукъ, мисля, нѣма да бжде противенъ на идеята за въвеждане на прогресивно-подоходния налогъ. Като принципъ той е прокаранъ въ нѣкои наши закони по-отдавна. Г. Саллабашевъ, чуваме тукъ, е искалъ да прѣдложи единъ законопроектъ. Г. Теодоровъ же направи една крачка на прѣдъ и самъ внесе такъвъ законопроектъ. Неговиятъ проектъ мина даже на първо четене. А всичко това, мисля, ми дава право да заключа, че у насъ не само се говори за подоходния прогресивенъ налогъ, а и се работи за неговото въвеждане. Ако тѣзи послѣдни години не бѣха толкозъ тежки отъ друго гледище за България, азъ съмъ убѣденъ, че тази реформа можеше да успѣе. Сега не мога да искамъ отъ г. министра на финанситѣ въ сегашно врѣме да ни внесе законопроектъ по тази материя. Но убѣденъ съмъ, че било той, било неговиятъ приемникъ, който и да бжде той, не ще остави този въпросъ да заглъхне и ще иска да го разрѣши. Защо? Защото, най-сетнѣ, било по налѣгане отъ другаритѣ отъ лѣво, било по наше собствено схващане, ние вървимъ татъкъ, за да схванемъ по-обширно финансовитѣ реформи и, слѣдователно, да не се отнасме отрицателно и къмъ идеята за подоходния налогъ.

Но да се разберемъ и по този налогъ. На-ли тази мисль трѣбва да бжде изразъ на пълна социална правда? Тогава азъ положително не разбирамъ г. Благоева. Г. Благоевъ ни каза: „Искатъ отъ насъ доходи; ами то е твърдъ лесно; ето ви финансови дружества, които иматъ капиталъ 130,000,000 л., обложете ги“. Ами това ли лежи въ основата на подоходния налогъ? Ако искате социална правда, не е достатъчно да гледате, какъвъ е грубиятъ доходъ, а трѣбва да видите, какъвъ е реалниятъ доходъ, какъвъ е дѣйствителниятъ, чистиятъ приходъ, и ако него обложите, ще бждете напълно прави. Нѣщо повече, азъ ще кажа, че и тамъ може да не бждете съвсѣмъ прави, ако не обърнете внимание на произхождението на чистия доходъ. За нѣкого този доходъ е отъ личенъ трудъ, а за нѣкого този доходъ е отъ неговия капиталъ. Между двата приходи има разлика. Въ всѣки случай, обаче, ако претендирате на една система напълно справедлива, ние трѣбва да гизирате не грубия доходъ, а чистия приходъ. А какво направи г. Благоевъ? Той не се задоволи само съ грубия доходъ, а отиде да облага и капитала. Когато ви говори, напр., че добитѣтъ се оцѣнява 70 милиона, той мисли, че открилъ източникъ, който може безъ повече да се облага.

**И. Януловъ:** Разбира се, че може да се облага. И въ Англия, и въ Франция е обложенъ капиталътъ, защото прогресивно-подоходниятъ данѣкъ не е данѣкъ само на дохода, а е и на капитала.



**Д-ръ С. Даневъ:** Е добръ, тогава признайте, че нашата система не е съвършена и че тя куца. Ами ако моя капиталъ е капиталъ обремененъ съ ипотека, каквито сж градскитѣ имоти? Изчислявате стойността на тѣзи имоти съ милиардъ лева. Прѣ-красно. А колко ипотека лежи върху тѣхъ? Ако вземете това въ внимание, тогава ще бъдете справедливи въ облагането; не го ли вземете, вие вършите една неправда. Г. Благоевъ отива по-пата-тъкъ; той просто иска да облага капитала и казва: „Въ отчета на Народната и Земледѣлска банки има около 200 милиона лева влогъ, ето източникъ от-къдѣто можете да черпите“. Първо и първо трѣбва да кажа на г. Благоева, че нашитѣ данѣкъ върху занятията облага доходитѣ отъ книгата, които сж вложени въ нашитѣ банки. Всѣки данѣкопла-тецъ е длъженъ да декларира какво има; ако не декларира, той е глобяванъ. А въ дадения случай банката върши тая декларация за него, защото тя дава свѣдѣния на финансовитѣ власти. Тѣй че, нѣма необложенъ капиталъ или доходъ. Другъ е въпро-сътъ, ако скалата трѣбва да се видоизмѣни, да се дойде до една по-голяма, по-значителна прогресия, 7, 8 или 10%. Но увѣрявамъ ви, че и въ таквъ случай, ако дори усилите тази прогресия, вие далечъ нѣма да придобиее таквъ крупенъ приходъ, който да запълни мѣстото на нашитѣ косвени на-люзи отъ 150 милиона лева, както ги изчисляваше г. Благоевъ.

Толкова относително облагания обектъ, на кой-то се спрѣ г. Благоевъ. Какво имаме друго? Ние имаме индустрия. Нашата индустрия, споредъ свѣ-дѣнията, съ които разполагамъ, има единъ вложенъ капиталъ отъ 64 милиона лева въ 1900 г. съ 10.163 работници и 74 милиона лева производство, значи грубъ доходъ, а въ 1911 г. има вложенъ капиталъ 83 милиона лева, 12.669 работници и 110 милиона лева производство, т. е. пакъ грубъ доходъ, отъ който като се спаднатъ разносикитѣ, което остава, би могло по право да се обложи. Но, г. г. народни прѣдставители, трѣбва да ви кажа, че ако тѣзи ре-зультати сж получени, то е благодарение на особе-нитѣ грижи на държавата, благодарение на сво-бодния вносъ на първичнитѣ материали, отъ които индустрията има нужда, благодарение на облек-ченията въ прѣноса на индустриалнитѣ произве-денія и суровитѣ продукти нужни на индустрията. Безъ тѣзи и други още облекчения на-дали ре-зультатитѣ би били задоволителни. Заедно съ г. Бла-гоева азъ гледамъ съ надежда на икономическото развитие на страната, обаче азъ не искамъ да кажа, че развитието на индустрията трѣбва да върви по пътя, по който върви сега. Г. Ляпчевъ, като мини-стеръ, бѣше направилъ първата крачка да постави индустрията не като галено дѣте, а като единъ стрѣкъ на производството, на тая почва, на която стои всѣко едно производство у насъ, а най-вече голѣмото производство — земледѣлието. Чини ми се, че съ врѣме нашитѣ министри на финанситѣ ще трѣбва полека-лека, ако не изеднѣжъ, да реализи-ратъ тази идея, за да бже държавата чиста отъ всѣкакви задължения спрѣмо индустрията. Което производство може да се развие слѣдъ опититѣ, които правихме, то ще бже въ положение да се развива и занаярѣдъ, а което не ще може, ще бже мъчно да се поддържа по единъ изкуственъ на-чинъ въ ущърбъ на толкова други, които се нами-ратъ дѣйствително въ едно мъчно положение. На-късо, идеята за освобождението на индустрията отъ онази опека, която държавата упражнява надъ нея, опека въ смисълъ на даване помощъ, суб-сидии и разни выгоди, би трѣбвало да се прѣмахне. Тогава ние ще видимъ индустрията въ сжщиятъ ѝ видъ, тогава ще видимъ какво може тя да про-извежда и тогава, естествено, можемъ да се спремъ

да обмислимъ, по каквъ начинъ трѣбва да се раз-хвърли подходящиятъ налогъ върху чиститѣ ѝ приходи. Азъ признавамъ, че индустрията расте, но този растежъ сега-засега е още изкуственъ. Прѣди нѣколко години бѣхъ срѣщналъ единъ отъ държавнитѣ мъже въ Унгария, въ която отдавна сжществува законъ за насърчение на индустрията, както у насъ, и той ми каза: ако държавата оттегли ржката си отъ индустрията и прѣстане да я протезира по начинъ, по който тя се про-тежира, не зная да-ли ние ще бждемъ въ поло-жение да я запазимъ. Азъ пъкъ казвамъ: по-късно е въпросъ за облагане на индустрията, прѣди да направимъ това, би трѣбвало по-напрѣдъ държа-вата да спре да дава выгоди. Е добръ, ако държа-вата усвои тоя възгледъ, какво ще остане отъ ин-дустрията? Поставямъ въпроса и нека бждѣнето отговори на него, по докогато не се даде на този въпросъ единъ ясенъ и положителенъ отговоръ, менъ ми се чини, че е мъчно да говоримъ за обла-гането на индустрията, която да ни даде значи-телни приходи, които да запълнятъ много отъ зѣщитѣ дупки.

Не по-добръ стои, разбира се, и земледѣлието. Тоя пъкъ г. Благоевъ не се косна до него. Азъ очаквахъ да засетне и този въпросъ, защото и азъ признавамъ, че земледѣлието у насъ прави крачки напѣрѣдъ. Не искамъ да ви говоря за производството му — знаете цифритѣ — 600—700 милиона лева годишно. Азъ ще приема, че едно увеличение на земледѣлското производство се забѣлѣзва. Не мога да не констатирамъ едно подобрене въ свързка съ по-доброто работене на земята, благо-дарение на по-голямата сръчностъ, благодарение на повечето познания, благодарение и на по-усъвършенствуваниятъ орѣдия. Г. г. народни прѣд-ставители, сжщо така расте земледѣлието, защото тѣй нареченитѣ пустующи земи, намаляватъ. Бѣгъ отъ това, все се забѣлѣзва една малка тенденция къмъ една по-голяма производителностъ, което е все единъ признакъ за напѣрѣдъкъ. Но когато се поставимъ на онова гледище, което ни интересува сега, когато говоримъ за прогресивно-подходящия налогъ, не е достатъчно да пѣнимъ изобщо про-изводството, нито пъкъ ще направятъ впечатление цифритѣ, които ще изнесемъ, че у насъ нивитѣ, напр., се оцѣняватъ на единъ милиардъ и 891 ми-лиона лева, а земледѣлското производство въобще отъ 600 до 700 милиона лева годишно — азъ мисля, че тѣзи цифри сж по-скоро надъ истината, откол-кото подъ истината — а трѣба да видимъ какво е въ сжщностъ това наше земледѣлие. Отъ това гледище интересни сж цифритѣ, които ни дава ан-кетата отъ 1908 г. Азъ желяехъ да си съставя едно мнѣние, каква е тенденцията у насъ въ нашето земледѣлие, да-ли законътъ за натрупването бо-гатства се потвърждава или-же въ селското стопан-ство ние сме зрители на друга една тенденция. За да има човѣкъ едно прѣдставление за харак-тера на нашето земледѣлие, ще бждатъ пѣтни свѣдѣнията, че отъ 46 милиона декара земи, частна собственостъ, само 997.618 декара сж притежание, които мѣрятъ повече отъ петъ хиляди декара. А ако за насъ едно притежание отъ хиляда декара е голѣмо — което е вѣрно — тогава трѣбва да се каже, че притежанията сж повече отъ хиляда де-кара до петъ хиляди и повече мѣрятъ само 2½ милиона декара, а другитѣ 44½ милиона хектари сж притежание на по-дребни стопани. За жалостъ, едно раздробление въ парчета се забѣлѣзва, което отъ икономическо гледище е едно зло.

**И. Януловъ:** Забравихте, че загубихме Добруджа а сегашната статистика е заедно съ Добруджа.

**Д-ръ С. Даневъ:** Да, имате право. Това е много умѣстна бѣлѣжка, която, ако се вземе прѣдъ видъ, тогава голѣмитѣ имоти още повече ще паднатъ, и ще имаме пълно право да кажемъ, че ние сме въ сѣщностъ страна съ прононсирано дребно стопанство. — Че парчетата се уголѣмяватъ, то е явно отъ слѣдующитѣ цифри. Въ 1897 г. оме имали 806.245 притежания, а въ 1909 г. — 942.897, т. е. едно нарастване съ 17%. Нарастването въ декаритѣ е само съ 7%, а нарастването въ парчетата е 24%. Но онуй, което е особено интересно, то е, че като почнете отъ притежанията по-горѣ отъ 400 декара, вие констатираете едно намаление на притежанията въ пространства. Въ 1907 г. притежанията отъ 400 до 500 декара сж съставлявали 2% отъ обработваемата площ, а въ 1908 г. този процентъ е падналъ на 1.9%. За 10 години — тенденцията е ясна: намаления на голѣмитѣ притежания. Притежанията отъ 500 до 1.000 декара сж паднали отъ 3.4% до 3.2%; тѣзи отъ 1.000 до 2.000 декара сж паднали отъ 2 1/2% до 1.7%; притежанията отъ 2.000 до 3.000 декара сж паднали отъ 1% на 0.8%; тѣзи отъ 3.000 до 5.000 декара сж паднали отъ 1.1% до 0.8%, а онѣзи по-горѣ отъ 5.000 — отъ 2.4% на 2.2%. Обща е, прочее, тенденцията за намалението на голѣмитѣ притежания. Ако имамъ тукъ на рѣка данни за по-дребнитѣ притежания, вие ще видите, че тамъ има едно слабо увеличение, което се дължи на онова, което се изгубва отъ едритѣ, или просто придобива отъ пуснутиѣ. — Сега насъ ни интересува въпроса: ако прибѣгнемъ къмъ подоходния налогъ при това раздробяване на собствеността у насъ, какво ще придобиемъ? Ако е да обложите по-чувствително, както и трѣбва да направите, по-едритѣ притежания, то нека ви кажа, че тѣ сж малко; като изключите едритѣ, които минаватъ въ Ромѣния, останалитѣ на-да-ли мѣрятъ 2 милиона декара. Всичко друго е притежание сръдно, притежание дребно. Е добръ, ние, които искаме да вървимъ по стѣпикитѣ на по-напрѣдналитѣ държави въ тази материя, не трѣбва да изпускаме изъ прѣдъ видъ, че тамъ дѣто прогресивно-подоходниятъ налогъ е въведенъ, хората се стараятъ да осигурятъ на всѣки данѣкоплатецъ единъ тѣй нареченъ *existenz-minimum*. Азъ ви питамъ, какъвъ ще бѣде този *existenz-minimum*? Колкото и да го намаляте, не можете да го намаляте по-малко отъ туй, което е необходимо за издържането на едно сѣмейство. Е добръ, азъ ви обръщамъ вниманието, че вие не можете да се спрете на притежания отъ 50—75 декара, защото тѣхното производство е много осѣждно. Вие ще трѣбва да отидете по-нагорѣ, и ако сторите това, ще ви остане толкова малко за облагане по английската или пруската системи, щото вие ще добиете само жалки финансови резултати. Можете, нѣма съмнѣние, да разорите въ нѣколко и друга година тѣй нареченитѣ едри землевладѣлци, но да получите сериозни финансови резултати, които да запълнятъ нуждитѣ на държавата, това трѣбва да се откажете да прѣслѣдвате. Ето защо, казвамъ азъ, тезата, която поддържа г. професоръ Данаиловъ, въ общи черти е права.

Но ако ние не можемъ да въведемъ единъ прогресивно-подоходенъ налогъ, било по теоретично идеалниятъ образецъ, било на образца на Германия и Англия, защото *existenz-minimum*-ътъ, въведенъ у насъ, би намалило до неимовѣрностъ облагаемия обектъ и резултатитѣ би били нищожни, азъ мисля, че сѣ пакъ е умѣстно да се стараемъ да въведемъ тази реформа, не за да имаме крупни доходи, защото не можемъ, за жалостъ, да ги имаме, но колкото и малко да сж, да се доберемъ до едно по-справедливо разхвърляне на данѣния товаръ. Нека най-малкитѣ притежания да бѣдатъ освободени отъ всѣкакъвъ данѣкъ, а такава ги имаме маса. Притежания отъ 1—5 декара,

за какво по-напрѣдъ могатъ послужити? Такива притежания да облагате съ даждия, то е дѣйствително само разноси да харчите, защото прибирането на данѣка, при такива дребни парчета, е единъ голѣмъ товаръ, свързанъ съ разноси, а приходътъ е незначителенъ. Прочее, трѣбва такива притежания да се освободятъ отъ всѣкакъвъ данѣченъ товаръ; нека той легне върху притежанията, които сж по-голѣмички, по-якички. По такъвъ начинъ сѣ пакъ ще може безъ всѣкакво сътресение за нашия бюджетъ — отъ финансово гледище, разбира се — да се добие едно по-справедливо разхвърляне на данѣка. Но ако съ време — и тукъ именно е мѣстото да се каже една дума — безъ да бѣде землевладѣлнето у насъ едро, безъ да прѣстане да бѣде сръдно, — стане по-доходно — азъ съмъ убѣденъ, че съ време производството ще стане дѣйствително по-голѣмо — ако съ време ние бѣдемъ свидѣтели на такава укрупване на земледѣлското производство, тогава ще трѣбва да направимъ втора крачка, да искаме съ подоходенъ налогъ, наложенъ на земледѣлцитѣ, не само да получимъ онуй, което днесъ-заднесъ се получава, но дори да помислимъ за доходъ, който би могълъ да ни даде възможностъ да унищожимъ нѣкои отъ тежитѣ косвени налози, какъто е, напр., таксата върху солта, кибрита и т. н. Разбира се, тоя резултатъ не може да се постигне само отъ земледѣлнето; тоя резултатъ ще се постигне, когато се обложатъ доходитѣ отъ земледѣлнето, както и доходитѣ отъ занаятитѣ, колкото и да бѣдатъ дребни, и тѣ сж дѣйствително дребни. Г. г. народни прѣдставители! Менѣ ми прави впечатление факта, че отъ 936.766 данѣкоплатци земледѣлци, само 800 души плащатъ повече отъ 500 л. данѣкъ; отъ 642.639 данѣкоплатци, които плащатъ данѣкъ върху сгради, само 330 данѣкоплатци плащатъ повече отъ 500 л., а повече отъ 500 л. данѣкъ върху занаятието плащатъ само 314 души, когато общиятъ брой на данѣкоплатцитѣ е 178.488 души. Това показва, колко всичко у насъ е дребно, но колкото всичко и да бѣде дребно, понеже идеята за прогресивния налогъ е една идея права, азъ мисля, че никой не трѣбва да се откаже да иска нейното въвеждане дори и при нашето скромно, нашето примитивно, патриархално стопанство.

Г. г. народни прѣдставители! Още нѣколко думи ще кажа, за да привърша. Прѣди 10—12 години България се намиралъ въ едно доста мѣчно финансово положение. Слѣдъ неплодороднитѣ години ние бѣхме изпаднали злѣ, и за да намѣримъ заемъ, трѣбвало дори да залагаме едно или друго, и трѣбвало да се молимъ налѣво и надѣсно. Тогава, припомнямъ си, че министърътъ на финанситѣ въ Русия Витте бѣше ми казалъ, че финансовата болестъ не е болка за умирање, но подъ едно условие, да се работи сериозно и държавата да бди за запазване на народнитѣ богатства. Тогава се касаеше да се отдаде на една чужда компания експлоатирането монопола на тютюна. Той, Витте, безъ забикалки ми каза, че не сме намѣрили добра система за гарантиране нашия заемъ. Друго можеше, каза, да се приеме, колкото и на гледъ да е унищожително, но експлоатирането на една индустрия, на каквото и да бѣде народно богатство, не трѣбва да се прѣдоставя въ рацѣтъ на чужди дружества и банки. Азъ мисля, че тази дума и сега си има мѣстото. Е добръ. Ние работимъ и ще работимъ; нашиятъ народъ е и трудолюбивъ, и пестовенъ, трѣзвенъ, само ще трѣбва да запазимъ нашиятъ народни богатства: тѣ сж богатствата, които има държавата, на първо мѣсто земитѣ, които съставляватъ 8% отъ всичката обработваема площ; тѣ сж богатствата на нашиятъ общини, които сж 25%, и послѣ тѣй нареченитѣ пуснущи земи — 17% — които, убѣденъ съмъ, утрѣ ще се прѣобърнатъ на плодородни ниви и ливади.

Това е едно богатство, което се равнява на 50% от нашата обработваема площ. Е добър, ето резервата, от която ние ще черпим, и която въ бжджще ние ще се стараем да запазим за обезземелните селяни. Обаче ще трѣбва заедно съ това да запазим и онѣзи богатства, които така или иначе държавата досега е експлоатирала. Въ това число на първо мѣсто азъ турямъ минитѣ, и ако почитаемииятъ г. министъръ на финанситѣ има възможность по тоя въпросъ да влѣзе въ споразумѣние съ банцитѣ, които ни направиха послѣдния заемъ, щото експлоатацията на мината Перникъ да остане въ наши рѣцѣ, ще направи, по мое разбиране, едно добро дѣло. Тенденцията въ западна Европа, дѣто частната инициатива е много по-развита, е тази: държавата да запази навѣстни минни богатства за себе си, като солта, въглищата, защото тѣ сж отъ първа необходимостъ. Добъръ би било въ това отношение и ние да не се отдалечаваме отъ пята, по който вървятъ и другитѣ по-напрѣднали държави. — Слѣдъ това, естествено при прѣдположение, че благополучно ще се разведри политическия хоризонтъ,

азъ съмъ убѣденъ, че финансовата неволя, отъ която страдаме днесъ-заднесъ, ще бжде отстранена, защото у насъ има едно цѣнно качество, любовта къмъ работа. А тази работа, обичамъ да вървамъ, ще бжде работа организирана, систематично рѣководена, работа охранявана отъ нашитѣ закони, защото надѣя се, че въ България ще има и редъ, и правда, па, ако щете, и социална правда.

**Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ:** (Звъни) Г. г. народни прѣдставители! Часътъ е 8 безъ 5 минути. Които отъ васъ желаятъ да продължимъ засѣданието, за да изслушаме още единъ ораторъ, да си вдигнатъ ржката. (Малцинство) Не се приема. Моля да се съгласите, поне да имаме утрѣ засѣдание. Които сж съгласни да имаме утрѣ засѣдание, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство)

Утрѣ ще имаме засѣдание при сжщия дневенъ редъ.

Засѣданието се закрива.

(Закрито въ 7 ч. 55 м. вечерята)

**Прѣседателъ:** Д-ръ Д. К. Вачовъ.

**Подпрѣседатели:** { Д-ръ С. Иванчовъ.  
Д-ръ И. Момчиловъ

**Секретаръ:** Д-ръ В. Михалчевъ.

**Началникъ на Стенографското бюро:** Т. Гължбовъ.